

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий медичний інститут
(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра соціальної роботи, педагогіки і логопедії
(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри соціальної роботи,
педагогіки і логопедії
_____ Н. В. Савінова
“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти
Бакалавр
(ступінь вищої освіти)

на тему: **ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО
ПРАЦІВНИКА**

Керівник: к.п.н., доцент
Файчук Олена Леонідівна
(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: викладач
Верба Світлана Миколаївна
(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав: студентка IV курсу групи 461
Марченко Катерина Олегівна
(П.І.Б.)

Спеціальності: 231 «Соціальна робота»
(шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Соціальна робота»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	6
1.1. Сутність духовно-моральних цінностей.....	6
1.2. Вплив духовності та моралі на професійну діяльність соціального працівника.....	11
1.3. Етичні принципи та норми соціальної роботи.....	17
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2.	
РОЛЬ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	25
2.1. Основні духовно-моральні якості, необхідні соціальному працівнику ...	25
2.2. Взаємозв'язок особистісних цінностей соціального працівника з його професійною діяльністю.....	29
2.3. Вплив духовно-моральних цінностей на ефективність соціальної роботи	34
Висновки до другого розділу.....	39
РОЗДІЛ 3.	
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	41
3.1. Світовий досвід формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників.....	41
3.2. Освітні та практичні механізми розвитку моральності в соціальній роботі	45
3.3. Шляхи формування та розвитку духовно-моральних цінностей соціального працівника	50
Висновки до третього розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, з його динамічними соціальними змінами, зростанням викликів і кризових явищ, виникає потреба у формуванні високих морально-етичних стандартів у професійній діяльності соціальних працівників. Оскільки соціальна робота зосереджена на підтримці людей, які зіткнулися зі складними життєвими обставинами, її результативність багато в чому залежить не тільки від професійних навичок, а й від духовних і моральних переконань фахівців. Саме ці цінності визначають якість взаємодії між працівниками і клієнтами, сприяючи зміцненню довіри і впровадженню гуманістичного підходу до розв'язання суспільних проблем.

Духовні й моральні цінності не тільки сприяють розвитку етичної свідомості, а й відіграють провідну роль у формуванні психологічної готовності до роботи в умовах кризи. Вони дозволяють соціальному працівнику зберігати емпатію, справедливість, чесність і доброзичливість навіть у найскладніших ситуаціях. Тому інтеграція духовного й морального компонентів у систему підготовки та практичної діяльності соціальних працівників набуває все більшої ваги.

Першочергову увагу до моральних і етичних аспектів соціальної роботи в Україні приділяють науковці, зокрема такі дослідники, як В. Беспалько, С. Гоцалюк, В.Юрченко та ін. В їхніх працях розглядаються загальні принципи етики соціальної роботи, зокрема взаємодія соціального працівника з клієнтами в контексті моральних та духовних орієнтирів. Однак, більшість наукових робіт зосереджена на загальних питаннях етики, а також на формуванні морально-етичних стандартів у підготовці соціальних працівників, не акцентуючи достатньо уваги на духовно-моральних цінностях як основі професійної діяльності.

Важливе місце в цьому контексті займають роботи таких вітчизняних дослідників, як Н.Сабат, Л. Моргай, Д.Сай які досліджують вплив моральних

і етичних цінностей на професіоналізм і професійну діяльність соціального працівника, а також духовно-моральний аспект підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти. Вони відзначають, що для ефективного виконання професійних обов'язків соціальному працівникові необхідно володіти не тільки знаннями та навичками, але й чіткими моральними орієнтирами, які допоможуть йому робити етичний вибір у складних ситуаціях.

Проте, на сьогодні в Україні бракує достатньо розвинутої теоретичної бази, яка б ґрунтовно досліджувала саме роль духовно-моральних цінностей у професійній діяльності соціального працівника. Підходи до цього питання часто розглядаються в контексті загальної морально-етичної підготовки, в той час як взаємодія особистих духовно-моральних переконань і професійних стандартів потребує більш глибокого вивчення.

Мета кваліфікаційної роботи – на основі теоретичного дослідження розробити шляхи формування та розвитку духовно-моральних цінностей соціального працівника.

Завдання дослідження:

- визначити сутність духовно-моральних цінностей у соціальній роботі;
- розглянути етичні принципи та норми, що регулюють соціальну роботу;
- вивчити світовий досвід формування духовно-моральних цінностей соціального працівника;
- розробити шляхи формування та розвитку духовно-моральних цінностей соціального працівника.

Об'єкт дослідження - духовно-моральні цінності у професійній діяльності соціального працівника.

Предмет дослідження – шляхи формування духовно-моральних цінностей соціального працівника.

Методи дослідження: теоретичний аналіз для вивчення наукових праць, порівняльний метод для аналізу світового досвіду, емпіричні методи

(спостереження, анкетування, інтерв'ю) для оцінки рівня усвідомлення духовних цінностей соціальними працівниками та системний підхід для розгляду їхнього впливу на ефективність соціальної роботи.

Наукова новизна. У бакалаврській роботі проведено комплексне дослідження впливу духовно-моральних цінностей на ефективність професійної діяльності соціального працівника. Визначено, що інтеграція цих цінностей сприяє підвищенню рівня довіри клієнтів до соціальних служб, покращенню якості надання соціальних послуг та зміцненню професійної етики соціальних працівників. Запропоновано шляхи вдосконалення підготовки фахівців соціальної сфери через інтеграцію етичних норм у навчальний процес та розробку програм духовного розвитку соціальних працівників.

Теоретичне значення бакалаврської роботи полягає в узагальненні наукових підходів до дослідження духовно-моральних цінностей у професійній діяльності соціального працівника. Проведене дослідження розширює наукове уявлення про роль духовності та моралі в соціальній роботі, сприяючи розвитку концепцій гуманістичного підходу у сфері соціальної допомоги.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані у підготовці соціальних працівників, при розробці програм професійної етики, а також у підвищенні кваліфікації фахівців соціальної сфери. Запропоновані рекомендації щодо інтеграції духовно-моральних цінностей у практичну діяльність можуть бути впроваджені в роботу соціальних служб, органів державної влади та громадських організацій.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, які формуються з трьох підрозділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

1.1. Сутність духовно-моральних цінностей

Духовно-моральні цінності становлять основу людського буття, формуючи фундамент як суспільної, так і особистісної свідомості. Вони включають сукупність ідеалів, норм і принципів, що визначають моральний вибір людини, її поведінку та ставлення до оточуючих. Ці цінності нерозривно пов'язані з культурою та традиціями, які передаються з покоління в покоління, впливаючи на розвиток як суспільства в цілому, так і кожної окремої особистості [1, с.262].

Сутність духовно-моральних цінностей полягає у їхньому значенні як для окремої людини, так і для суспільства в цілому. Вони слугують етичними орієнтирами, спрямовуючи формування свідомого ставлення до світу, оточуючих людей і самого себе. До основних духовно-моральних цінностей належать добро, справедливість, чесність, любов, милосердя, гідність, повага, відповідальність і толерантність. Ці цінності допомагають налагоджувати гармонійні людські відносини, зміцнювати соціальні інституції та створювати передумови для сталого розвитку [2, с.102].

Вагомий внесок у дослідження духовно-моральних цінностей зробили сучасні науковці. Зокрема, О. В. Вознюк у своїй праці розглядає розвиток духовно-моральних цінностей у змісті освіти, акцентуючи увагу на необхідності інтеграції етичних норм у навчальні програми. Л. Гурнік досліджує формування моральних ідеалів у дошкільників, наголошуючи на значенні раннього виховання. А. Добридень та Н. Кравець аналізують військово-патріотичне виховання в умовах воєнного стану, підкреслюючи роль духовних орієнтирів у стійкості молоді. Дослідження Т. Довженко та

І.Небитової присвячене духовно-моральному вихованню у контексті Нової української школи, що є головним чинником гармонійного розвитку дітей.

Крім того, науковці, такі як О. Антонюк та інші, розглядають моральне виховання молоді як передумову сталого розвитку особистості. Г.Товканець підкреслює взаємозв'язок духовних цінностей та успішної самореалізації людини в соціумі. Р. Шулигіна аналізує вплив суспільних трансформацій на формування духовно-моральних орієнтирів, а О. Ноздрін та І. Сиданич досліджують правові аспекти духовного виховання у системі освіти [3].

Мораль — це система норм, принципів і уявлень, що регулюють поведінку людини з позиції добра і зла, справедливості та обов'язку. Вона є важливою формою суспільної свідомості та виконує регулятивну функцію в міжособистісних стосунках.

Духовність — це внутрішній світ людини, що виявляється у її прагненні до самовдосконалення, пошуку сенсу життя, доброти, істини, краси. Вона охоплює моральні переконання, культурні цінності, віру, світогляд і здатність до глибоких переживань.

Цінності — це усвідомлені і поділювані суспільством або особистістю ідеали, уявлення про бажане, які визначають життєві орієнтири, поведінку та прийняття рішень. Вони формують основу культури й моральної свідомості.

Морально-духовні цінності — це сукупність уявлень, норм і ідеалів, що поєднують моральні принципи та духовні орієнтири, спрямовані на гармонійний розвиток особистості та суспільства. До них належать чесність, доброта, співчуття, гідність, любов, повага до інших, патріотизм тощо.

Значення таких цінностей неможливо переоцінити, адже вони є ключовими у процесі формування особистості. Людина, яка дотримується моральних принципів, здатна будувати здорові стосунки, приймати виважені рішення й розвивати свої духовні якості. Духовно-моральні орієнтири сприяють саморозвитку, допомагають уникати конфліктних ситуацій та встановлюють внутрішню гармонію. Крім того, вони є фундаментом для міцної сім'ї, яка виступає базовою складовою будь-якого суспільства.

Їхній вплив на суспільне життя також важко переоцінити. Духовно-моральні цінності сприяють розбудові гуманістичних взаємин, гарантують стабільність та підтримують правопорядок. За відсутності чітких моральних орієнтирів суспільство занурюється у хаос: зростають конфлікти, соціальна напруга та спостерігається деградація особистості. Саме тому настільки важливо плекати ці цінності з наймолодшого віку — виховуючи підростаюче покоління у дусі доброчесності, взаємної поваги і любові до ближнього [4, с.56].

Освіта та виховання мають ключове значення у формуванні духовно-моральних цінностей. Навчальні заклади повинні не лише надавати знання, але й виховувати в дітях високі ідеали, сприяти розвитку почуття відповідальності, чесності й співчуття. Не менш важливу роль відіграє сімейне виховання, адже саме в родині дитина вперше стикається з основами моралі й отримує базові уявлення про добро та зло. Батьки є першими наставниками, які своїм прикладом мають демонструвати високу моральну культуру й етичну поведінку [5].

Релігія також має значний вплив на формування духовних і моральних цінностей. Вона пропонує систему етичних норм, що ґрунтуються на любові до ближнього, справедливості й співчутті. У багатьох культурах вона слугує джерелом моральних принципів, які сприяють суспільній гармонії й допомагають людям шукати сенс життя. Релігійні традиції розвивають духовність, сприяють подоланню егоїзму та матеріалізму, формуючи високі ідеали й прагнення до самовдосконалення [6].

Сьогодні, в умовах стрімкого технологічного прогресу, урбанізації та глобалізації, особливо важливо зберігати духовно-моральні цінності. На жаль, матеріалістичний світогляд, гонитва за успіхом за будь-яку ціну, культ споживання і егоїзм часто призводять до морального занепаду. Люди дедалі частіше забувають про справжні цінності, зосереджуючи увагу на зовнішніх символах щастя, таких як гроші, кар'єра чи влада. Однак саме моральні

цінності є тим міцним фундаментом, який дозволяє людині залишатися цілісною і стійкою навіть у найскладніших життєвих випробуваннях [7].

Особливо гостро значення духовно-моральних цінностей проявляється у складні періоди, такі як війна в Україні. Ця трагедія стала випробуванням для всього народу, однак також показала силу людського духу, єдність та самопожертву заради ближнього. Українці демонструють безпрецедентний рівень солідарності, допомагаючи один одному, підтримуючи армію та цивільне населення, що постраждало від воєнних дій. В умовах війни цінності, такі як патріотизм, гідність, честь, взаємодопомога та любов до ближнього, стають особливо важливими, адже саме вони допомагають вистояти перед лицем жорстоких випробувань [8, с.98].

Збереження духовно-моральних цінностей є важливим завданням для всього суспільства. Це вимагає активної участі як окремих громадян, так і держави, освітніх установ, культурних та релігійних організацій. Важливо створювати умови, в яких моральні принципи будуть підтримуватися та культивуватися. Для цього необхідно розвивати систему морального виховання, підтримувати сімейні традиції, пропагувати етичні норми у засобах масової інформації, заохочувати соціальну відповідальність та благодійність.

Ще одним аспектом духовно-моральних цінностей є їх значущість у формуванні особистісної зрілості та здатності до емпатії. Людина, вихована на засадах добра, справедливості та чесності, отримує не лише можливість реалізувати власний потенціал, але й зробити вагомий внесок у розвиток суспільства [7].

У професійній сфері духовно-моральні цінності відіграють не менш важливу роль. Такі якості, як відповідальність, чесність і повага до колег, стають фундаментом здорового робочого середовища. Особливо вони необхідні в сферах соціального захисту, освіти та медицини, де моральні орієнтири безпосередньо впливають на якість допомоги та послуг.

Розвиток технологій і штучного інтелекту ставить перед людством нові етичні виклики. Насущним є питання збереження людяності в світі цифрової комунікації, де взаємодія часто зводиться до обміну повідомленнями через екрани. Формування моральної відповідальності в онлайн-просторі стає настільки ж важливим, як і у звичайному житті [8].

Мистецтво та література мають значний вплив на глибоке усвідомлення моральних переконань. Твори класичних і сучасних авторів сприяють розумінню концепцій добра і зла, співчуття й справедливості. Через культурний досвід кожна людина може переосмислити власні цінності та співставити їх із загальнолюдськими.

Ключовим принципом духовно-морального розвитку є самовдосконалення. Важливо не лише засвоїти моральні орієнтири з дитинства, а й упродовж життя неупинно працювати над собою, розвиваючи такі якості, як терпимість, милосердя й відповідальність.

У кризові періоди, на кшталт екологічних катастроф, економічних криз чи воєнних часів, саме моральні цінності стають опорою для виживання суспільства. Солідарність, взаємодопомога та взаємоповага визначають здатність громад долати труднощі та відновлювати стабільність.

Варто також відзначити динамічність духовно-моральних цінностей. Хоча вони змінюються й адаптуються під впливом часу, їхня сутність залишається незмінною: забезпечення гідності людини, сприяння взаєморозумінню та гармонії в суспільстві залишаються їх основними завданнями [9].

Таким чином, духовно-моральні цінності є основою гармонійного розвитку особистості та суспільства.

1.2. Вплив духовності та моралі на професійну діяльність соціального працівника

Духовність і моральність є двома фундаментальними складовими, які глибоко впливають на професійну діяльність соціального працівника. Ці риси визначають не лише підхід до виконання обов'язків, але й формують ставлення до клієнтів, підходи до вирішення складних завдань, розуміння рівня відповідальності та джерела внутрішньої мотивації. Соціальна робота – це не просто професійна діяльність, а справжнє покликання, що вимагає від людини глибокої емпатії, щирого бажання допомогти та здатності усвідомлювати проблеми іншого на емоційному рівні. Людина, яка обирає цей шлях, повинна мати внутрішню силу та моральну основу, що допоможуть їй долати труднощі і спонукатимуть до постійного саморозвитку.

Духовність у соціальній роботі проявляється через вміння побачити у кожній людині її унікальність, незалежно від життєвих обставин чи статусу. Вона надає роботі глибший зміст, перетворюючи її з механічного виконання обов'язків на справжню місію допомоги та підтримки. Завдяки духовному зростанню соціальний працівник розвиває такі якості, як терплячість, доброта, щирість і здатність підтримувати навіть у найбільш непростих ситуаціях. Духовна зрілість дозволяє йому не втрачати віру у складних обставинах, шукати рішення та підтримувати кожного, хто потребує допомоги [11].

Моральні принципи є основою взаємодії між соціальним працівником і клієнтом. Чесність, справедливість, співчуття, повага до людської гідності та дотримання конфіденційності – це невід'ємні риси, без яких неможливо уявити якісну соціальну роботу. У повсякденній діяльності соціальному працівнику часто доводиться стикатися із ситуаціями, що потребують не лише професійної компетентності, а й прийняття етичних рішень. У таких випадках мораль стає маяком, який вказує правильний напрямок. Етичні

норми допомагають зберігати баланс між інтересами клієнта та вимогами професії. Вони також формують основу довіри, без якої неможливо досягти позитивного результату. Люди, які звертаються за допомогою до соціального працівника, очікують не лише фахового підходу, а й людяного ставлення, що базується на етичних цінностях і принципах.

З таблиці стає зрозуміло, що духовність та мораль тісно пов'язані й взаємодоповнюють одна одну в професії соціального працівника. Духовність сприяє формуванню внутрішнього почуття гармонії та сенсу життя, що дозволяє соціальному працівникові глибше розуміти потреби людей. Мораль, у свою чергу, є підґрунтям для етичної поведінки у професійній діяльності, допомагаючи дотримуватись встановлених норм і принципів. Гармонія, яку забезпечує духовність, сприяє розвитку таких чеснот, як чесність і справедливість, що становлять основу моральних переконань [13].

Таблиця 1.2

**Взаємодія духовності та моралі у професійній діяльності
соціального працівника**

Духовність	Мораль
Внутрішнє відчуття гармонії та сенсу	Дотримання етичних норм у роботі
Прагнення допомагати іншим	Чесність та справедливість у взаємодії
Емпатія та розуміння чужого болю	Відповідальність перед суспільством
Готовність до самовдосконалення	Дотримання професійної етики

Джерело: [12, с. 217]

Духовна зрілість та прагнення до створення кращого світу підсилюють бажання допомагати іншим. Емпатія та здатність відчувати чужий біль виникають не лише завдяки моральним засадам, а й через глибоке відчуття духовного зв'язку з оточуючими. Водночас моральне ставлення до інших людей зміцнює духовність, адже сприяє усвідомленню власної відповідальності перед суспільством.

Готовність до самовдосконалення є невід'ємним елементом як духовного, так і морального розвитку, оскільки професійна етика вимагає постійного вдосконалення і зростання. Зокрема, дотримання норм професійної етики допомагає соціальному працівникові залишатися вірним своїм внутрішнім принципам та цінностям. Завдяки взаємодії духовних і моральних якостей забезпечується ефективна підтримка й допомога людям, що є ключовою метою соціальної роботи [14].

Професійна діяльність у сфері соціальної роботи сповнена викликів. Соціальні працівники щодня стикаються з болем, несправедливістю, соціальною нерівністю та людськими трагедіями. Відсутність духовного фундаменту або моральних орієнтирів може призвести до професійного вигорання, втрати мотивації чи байдужості. Однак коли людина має внутрішнє джерело натхнення, коли вона керується не лише правилами, а й глибокими моральними переконаннями, тоді навіть найскладніші ситуації не ламають її, а навпаки – загартовують, роблять сильнішою.

Слід зазначити, що духовність і мораль є не лише особистими характеристиками, а й соціальним явищем. Вони формуються в процесі взаємодії з іншими людьми, у сім'ї, в освітньому середовищі, у професійному колективі. Якщо суспільство підтримує високі моральні стандарти, то і соціальні працівники матимуть більше можливостей для саморозвитку та реалізації свого покликання. Колективний дух взаємодопомоги, взаємоповаги та співчуття створює середовище, в якому соціальна робота перетворюється не просто на виконання службових обов'язків, а на справжню місію служіння людям.

Духовність і мораль впливають також на стиль комунікації соціального працівника. Щирість, відкритість, вміння слухати і співпереживати – це якості, що допомагають налагоджувати довірливі відносини з клієнтами. Люди, які опинилися у складних життєвих обставинах, потребують не лише формальної підтримки, а й тепла людського спілкування. Вони прагнуть бути почутими, зрозумілими, прийнятими без осуду. Соціальний працівник, який

володіє глибоким духовним світоглядом і дотримується моральних принципів, здатний стати для таких людей тим, хто не просто виконує свою роботу, а реально допомагає їм змінити своє життя на краще [15].

Крім того, варто відзначити, що духовність і мораль відіграють значну роль у прийнятті рішень. У соціальній роботі нерідко доводиться балансувати між юридичними нормами, бюрократичними вимогами та реальними потребами людей. У таких випадках саме внутрішній моральний компас допомагає знайти рішення, що буде не лише законним, а й справедливим. Це особливо актуально у ситуаціях, коли офіційні інструкції не враховують індивідуальних особливостей конкретної людини чи її проблеми. Соціальний працівник, керуючись моральними принципами, здатний приймати рішення, які справді допоможуть людям, а не просто відповідатимуть формальним вимогам [16].

Духовність і моральність у роботі соціального працівника — це не просто елементи професійної етики, а фундаментальні цінності, які визначають його діяльність. Завдяки їм спеціаліст може не лише виконувати свої обов'язки на високому рівні, але й слугувати моральним компасом для тих, хто звертається по допомогу. Соціальний працівник виконує роль зв'язкової ланки між індивідуальними потребами клієнтів і суспільними нормами, підтримуючи гармонію між людяністю і професіоналізмом. Коли клієнт усвідомлює, що має справу не тільки з кваліфікованим фахівцем, а й з людиною, здатною зрозуміти, підтримати й вислухати, він відчуває себе більш захищеним і готовим до позитивних змін.

Такий моральний підхід сприяє створенню атмосфери довіри, яка є основоположним чинником успіху в соціальній діяльності. Соціальний працівник, що дотримується етичних стандартів, стає прикладом для інших, формуючи середовище взаємоповаги та взаємодопомоги у професійній спільноті. Це позитивно впливає на якість соціальних послуг і стимулює розвиток громади загалом [17].

Духовність і моральність — це не просто високі ідеали. Вони надають соціальним працівникам сил зберігати віру в людяність навіть у найбільш кризових ситуаціях, коли здається, що обставини можуть зламати будь-кого. Ці цінності допомагають подолати професійне вигорання, зберігаючи емоційну стійкість і внутрішню рівновагу навіть у найбільш напружених умовах роботи, пов'язаній зі щоденними викликами та етичними дилемами.

Важливо й те, що духовність і моральність дозволяють соціальним працівникам залишатися гнучкими й чутливими до потреб кожного клієнта, враховуючи його індивідуальну ситуацію, соціальний статус і культурні особливості. Вони сприяють створенню атмосфери підтримки й благополуччя як для тих, хто отримує допомогу, так і для всіх учасників цього процесу.

Коли соціальний працівник діє з розумінням потреб і переживань клієнта, він стає не просто консультантом, а другом, який може дати не лише поради, а й емоційну підтримку, особливо в складні моменти. Це дозволяє зберігати гуманізм у професії, робить соціальну роботу більш ефективною і значущою для суспільства. Відсутність цих моральних засад може призвести до того, що робота перетворюється на механічний процес, який не приносить справжнього результату [18].

Духовність і моральність тісно переплітаються з принципами гуманізму, який лежить в основі соціальної роботи. Вони допомагають підтримувати основні принципи прав людини, рівності та гідності, що є запорукою справедливості і ефективності в роботі з людьми. Якщо ці цінності не будуть присутні, соціальна робота втратить свою людяність, що, в свою чергу, негативно позначиться на якості наданих послуг.

Духовність і моральність також відіграють ключову роль у підтримці психологічного здоров'я самого соціального працівника. Робота з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, часто є емоційно виснажливою, і без міцного внутрішнього стрижня фахівець може втратити мотивацію та відчуття сенсу своєї діяльності. Усвідомлення значущості

власної місії допомагає уникнути відчуття безсилля перед соціальними проблемами та сприяє збереженню балансу між професійним і особистим життям [19].

Крім того, духовний розвиток соціального працівника сприяє його відкритості до нових знань та підходів у роботі. Постійне самовдосконалення дозволяє краще розуміти різні соціальні групи, їхні культурні особливості та цінності, що підвищує якість наданої допомоги.

Також слід зазначити, що моральний авторитет соціального працівника має велике значення для суспільства. Якщо людина, яка займається соціальною роботою, сама дотримується високих моральних принципів, це сприяє зміцненню довіри до всієї системи соціального захисту [20, с.121].

Важливим аспектом є й те, що духовність допомагає соціальному працівникові розвивати внутрішню стійкість до негативних впливів, таких як корупція, байдужість або формальне ставлення до своїх обов'язків. Вона також сприяє вихованню почуття відповідальності перед суспільством і готовності діяти в інтересах найбільш вразливих груп населення.

Духовний розвиток сприяє формуванню довгострокової мотивації в соціальній роботі. Якщо людина сприймає свою діяльність як покликання, вона буде шукати нестандартні підходи до вирішення проблем, розширювати свої професійні горизонти та впроваджувати інновації в соціальній сфері.

Взаємозв'язок духовності та моралі також проявляється в здатності соціального працівника створювати безпечний простір для своїх клієнтів. Коли люди відчують, що їхні проблеми сприймаються з розумінням і без осуду, це сприяє їхньому більш швидкому відновленню та інтеграції в суспільство.

Окрім цього, моральна відповідальність перед суспільством вимагає від соціального працівника активної громадянської позиції. Він не тільки допомагає окремим людям, а й може впливати на зміни в соціальній політиці, відстоюючи права та інтереси соціально незахищених категорій населення.

Отже, духовність і мораль визначають не лише ефективність роботи соціального працівника, а й його здатність впливати на життя людей, формувати довіру, підтримувати справедливість і зміцнювати гуманістичні цінності в суспільстві.

Духовно-моральні цінності соціального працівника можна визначити, як сукупність внутрішніх переконань, принципів і орієнтирів, що формують його етичну позицію, професійну поведінку та ставлення до людей. Вони охоплюють гуманізм, співчуття, чесність, відповідальність, справедливість, толерантність, відданість професії та готовність служити суспільству.

Ці цінності є фундаментом, на якому будується не лише особистісне, а й професійне зростання соціального працівника. Вони забезпечують внутрішню стійкість, щиру мотивацію до допомоги, сприяють встановленню довірливих стосунків із клієнтами, а також стимулюють активну громадянську позицію, орієнтовану на соціальні зміни.

1.3. Етичні принципи та норми соціальної роботи

Етичні принципи та норми соціальної роботи слугують ключовими орієнтирами для професійної діяльності соціальних працівників. Вони визначають правила взаємодії з клієнтами, сприяючи формуванню довірливих і конструктивних стосунків між фахівцем і людиною, яка звертається за підтримкою. Основою цих норм є Етичний кодекс соціального працівника, який містить загальні принципи професійної етики, такі як повага до гідності людини, справедливість, недискримінація, збереження конфіденційності, відповідальність і професійна компетентність. Кодекс встановлює моральні межі поведінки фахівця, забезпечуючи гармонійне поєднання особистих цінностей із професійними обов'язками. Він не лише захищає права клієнтів, а й сприяє розвитку соціальної роботи як гуманістичної та етично виваженої професії [21].

Етичний кодекс соціального працівника — це важливий документ, що регламентує моральні засади та професійну поведінку спеціалістів у сфері соціальної роботи. Його головна мета — забезпечити високу якість послуг, зберігаючи водночас повагу до прав, свобод і гідності кожної людини. Кодекс містить перелік основних принципів і цінностей, яких має дотримуватися соціальний працівник, зокрема гуманізм, чесність, рівність, професійна компетентність, відповідальність, лояльність до клієнта та недопущення зловживання владою. Ці принципи є орієнтирами для прийняття етичних рішень у складних або конфліктних ситуаціях.

Особливу увагу в кодексі приділено принципу конфіденційності, що вимагає збереження в таємниці будь-якої особистої інформації, отриманої під час взаємодії з клієнтом. Також підкреслюється необхідність поважати автономію клієнта, його право на вибір, гідність і самовираження. Працівник повинен уникати упередженості, не допускати дискримінації за будь-якими ознаками — статі, віком, національністю, соціальним статусом чи релігією. Дотримання цих норм сприяє створенню безпечного простору для тих, хто звертається за допомогою.

Етичний кодекс виконує ще й функцію професійної самоідентифікації: він допомагає соціальному працівнику усвідомити свою роль у суспільстві, зберігати моральну стійкість, а також зміцнювати довіру до соціальних інституцій. Крім того, він служить основою для оцінки професійної поведінки у випадках порушення стандартів. Таким чином, дотримання етичного кодексу є не просто формальністю, а необхідною умовою ефективної, гуманної та відповідальної соціальної роботи.

Таблиця 1.1

Етичні принципи соціальної роботи

Принцип	Характеристика
Повага до гідності клієнта	Створення умов для самовираження клієнта, повага до його прав і свободи.
Конфіденційність	Забезпечення безпеки особистої інформації клієнта.
Чесність та відкритість	Надання достовірної інформації та

	роз'яснення про надані послуги.
Справедливість	Забезпечення рівного доступу до соціальних послуг для всіх клієнтів.
Підтримка автономії клієнта	Забезпечення свободи вибору та прийняття рішень клієнтом.
Відповідальність	Невідворотність за свої дії та рішення у професійній діяльності.
Професійні кордони	Підтримка меж між особистим і професійним життям.
Саморефлексія	Постійний аналіз власної практики та розвиток професійних навичок.

Джерело: [13, с. 19]

Повага до гідності клієнта є першим і основним етичним принципом соціальної роботи. Він передбачає створення таких умов, які дозволяють клієнту відчувати себе гідно та важливо. Це стосується як фізичного, так і емоційного стану клієнта, його потреб та прав. Пам'ятати, що кожна людина має право на самовираження, на участь у прийнятті рішень, що стосуються її життя. Соціальний працівник має забезпечити клієнту можливість висловлювати свої потреби, погляди та бажання, не піддаючи його дискримінації чи стресу. Повага до гідності клієнта також включає готовність слухати та розуміти, зважаючи на особливості його ситуації, без осуду та упереджень. Це дозволяє формувати довіру і створює умови для ефективної допомоги.

Конфіденційність є другим етичним принципом у соціальній роботі. Соціальний працівник має забезпечити конфіденційність усієї інформації, яку отримує від клієнта. Це включає не лише особисті дані, а й інформацію про проблеми, з якими клієнт звернувся за допомогою. Належне дотримання конфіденційності дозволяє клієнту почуватися безпечно, адже він може бути впевнений, що його приватне життя не стане відомим стороннім особам без його дозволу. Крім того, це забезпечує клієнту можливість відкрито обговорювати навіть найболючіші теми без побоювань, що вони будуть використані проти нього.

Чесність та відкритість — це наступні етичні принципи, що лежать в основі взаємодії соціального працівника та клієнта. Соціальний працівник повинен надавати клієнту лише правдиву і достовірну інформацію про доступні послуги, умови їх надання, можливості та обмеження. Він також має бути відкритим у своїх діях, надаючи роз'яснення щодо прийнятих рішень і процедур. Чесність і відкритість сприяють тому, щоб клієнт мав повне уявлення про процеси, що відбуваються, і був здатен робити свідомий вибір. Ці принципи дозволяють створити атмосферу взаємної довіри, яка є необхідною для успішної соціальної роботи.

Принцип справедливості в соціальній роботі полягає в тому, щоб усі клієнти мали рівний доступ до соціальних послуг. Це означає, що жоден клієнт не має бути дискримінований за ознакою статі, віку, національності, релігії чи соціального статусу. Кожна людина має право на справедливе ставлення та рівні умови для отримання допомоги. Принцип справедливості сприяє створенню рівних можливостей для всіх клієнтів, що є необхідним для соціальної справедливості в суспільстві. Соціальний працівник має усвідомлювати свою роль у забезпеченні справедливості, уважно ставитися до потреб кожного клієнта та діяти в межах етичних норм і принципів.

Підтримка автономії клієнта є наступним принципом соціальної роботи. Він полягає в тому, щоб соціальний працівник забезпечив клієнту можливість самостійно приймати рішення щодо свого життя та обирати найкращі варіанти вирішення проблем. Підтримка автономії включає допомогу у визначенні варіантів для вирішення ситуації та наданні необхідної інформації для прийняття обґрунтованих рішень. Проте, соціальний працівник не має нав'язувати своїх рішень клієнту, а лише допомагати йому вибрати той шлях, який найбільше відповідає його цінностям та бажанням [22].

Принцип відповідальності у соціальній роботі вимагає, щоб соціальний працівник був готовий нести відповідальність за свої дії та рішення. Це стосується як взаємодії з клієнтами, так і професійного росту та розвитку.

Відповідальність включає здатність визнати свої помилки, адже це є необхідним елементом професійного зростання. Соціальний працівник повинен бути відповідальним за своє ставлення до клієнтів, за надану допомогу та за результати своєї діяльності. Також усвідомлювати вплив, який має професійна діяльність на життя інших людей, тому правильне виконання своїх обов'язків є основою відповідальності.

Професійні кордони є не менш важливими в соціальній роботі. Соціальний працівник має чітко відокремлювати свої особисті та професійні межі, щоб не порушувати етичні норми. Це стосується як взаємодії з клієнтами, так і з колегами по роботі. Професійні кордони допомагають уникнути ситуацій, де особисті емоції та вподобання можуть вплинути на процес надання допомоги. Вони також сприяють тому, щоб соціальний працівник залишався об'єктивним і не допускав конфлікту інтересів у своїй роботі.

Саморефлексія є елементом професійного розвитку соціального працівника. Вона передбачає постійний аналіз своєї практики, оцінку власних дій та рішень. Саморефлексія дозволяє соціальному працівникові вдосконалювати свої професійні навички, усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, що в свою чергу підвищує ефективність його роботи. Постійне самовдосконалення є необхідним для соціального працівника, адже допомагає краще розуміти потреби клієнтів і знаходити найбільш ефективні способи допомоги.

Етичні принципи соціальної роботи не лише регулюють взаємодію між соціальним працівником та клієнтом, але й впливають на загальну атмосферу в організаціях, де здійснюється соціальна робота. Вони допомагають створити умови для комфортної та безпечної роботи як для клієнтів, так і для самих працівників. Крім того, ці принципи дозволяють уникнути професійних зловживань, що можуть виникнути через порушення етики або через відсутність чітких меж. Наприклад, важливим аспектом є дотримання

стандартів у роботі з людьми, які перебувають у вразливих ситуаціях, що потребують особливого підходу та уважності з боку соціальних працівників.

Соціальні працівники часто мають справу з людьми, що переживають складні життєві обставини, тому вони повинні мати стійкі навички управління стресом, щоб не перенапружуватися під час виконання своїх обов'язків. Це важливо для підтримки професійної ефективності та запобігання вигоранню, що є реальним ризиком у цій сфері діяльності. Крім того, важливою складовою є здатність до співпереживання, адже здатність розуміти почуття клієнтів допомагає будувати довірливі стосунки та надавати більш персоналізовану допомогу [23].

Завдяки етичним нормам, соціальні працівники можуть формувати стратегії підтримки, що базуються на індивідуальних потребах клієнтів, тим самим підвищуючи ефективність соціальної роботи. Окрім того, етичні принципи сприяють розвитку професійних зв'язків і співпраці між соціальними працівниками, надаючи їм чітке розуміння того, як правильно поводитися в складних ситуаціях. Таким чином, етика соціальної роботи не тільки допомагає надавати допомогу, а й забезпечує стабільність і зростання професії в цілому [24].

Особлива увага також повинна приділятися постійному навчанню та розвитку соціальних працівників. Це включає участь у тренінгах, семінарах та консультаціях, які дозволяють фахівцям адаптуватися до змін у законодавстві та нових соціальних викликів. Підвищення кваліфікації є важливою складовою етичної практики, оскільки дозволяє соціальним працівникам зберігати високу професійну компетенцію. Зважаючи на швидкий розвиток технологій, необхідно також брати до уваги етичні виклики, пов'язані з використанням новітніх технологій у соціальній роботі, зокрема при обробці персональних даних клієнтів.

Принципи етики також включають взаємну підтримку серед колег. Це означає, що соціальні працівники повинні надавати допомогу один одному, обмінюватися досвідом і підтримувати професійні стандарти. Така

взаємопідтримка дозволяє знижувати рівень стресу та покращувати атмосферу в колективі, що безпосередньо впливає на ефективність роботи з клієнтами. Взаємна підтримка сприяє також збереженню етичних норм у складних ситуаціях, де може виникнути спокуса порушити професійні кордони або припустити помилки через перевантаження.

У процесі виконання своїх обов'язків, соціальний працівник має бути готовий до постійного аналізу своїх рішень та дій. Це дозволяє не тільки зберігати високі стандарти професійної поведінки, але й покращувати взаємодію з клієнтами, створюючи атмосферу довіри та взаєморозуміння. Одним з важливих аспектів є забезпечення належного рівня підтримки та наставництва для нових фахівців, які тільки починають свою кар'єру в соціальній роботі.

Соціальні працівники мають бути обізнаними не лише в соціальних аспектах своєї діяльності, а й в юридичних, оскільки їхня робота безпосередньо пов'язана з правами людини, правовими нормами та законодавством. Важливим є розуміння принципу соціальної справедливості, що передбачає надання допомоги без будь-якої дискримінації, а також забезпечення рівних можливостей для всіх клієнтів.

Завдяки етичним нормам соціальна робота стає не лише професією, а й способом життя для тих, хто прагне справжнього змінити життя людей на краще. Принципи етики надають соціальним працівникам можливість знаходити баланс між професійними вимогами і людською чуйністю, що робить їх діяльність важливою складовою функціонування сучасного соціального суспільства. У результаті, соціальні працівники можуть вносити вагомий вклад у побудову більш справедливого і гуманного суспільства, де кожна людина отримує шанс на краще життя.

Отже, етичні принципи є основою для ефективної практики соціальних працівників, забезпечуючи гідність, рівність та автономію клієнтів, що, в свою чергу, сприяє успішному вирішенню соціальних проблем та розвитку довіри в професійному середовищі.

Висновки до першого розділу

Духовно-моральні цінності є фундаментом соціальної роботи, визначаючи етичні орієнтири фахівця та його професійну поведінку. Вони базуються на чесності, справедливості, співчутті, відповідальності та толерантності, сприяючи довірі та гармонійним взаєминам із клієнтами.

Вплив духовності та моралі проявляється у прагненні допомагати, дотриманні конфіденційності та етичних норм. Результат в соціальній роботі залежить не лише від професійної компетенції фахівця, а й від його моральної зрілості. Формування цих переконань залежить від освіти, сімейного виховання та релігійних норм.

У сучасному світі важливо зберігати традиційні цінності, які підтримують стабільність суспільства. Їхня відсутність може призвести до деградації, тоді як духовно-моральні орієнтири зміцнюють єдність у кризові періоди. Таким чином, вони є основою ефективної та гуманної соціальної роботи.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

2.1. Основні духовно-моральні якості, необхідні соціальному працівнику

Духовно-моральні якості є невіддільною складовою професійної діяльності соціального працівника. Вони мають визначальний вплив на успішність його роботи, зокрема на здатність до ефективної взаємодії з клієнтами, розуміння їхніх потреб, підтримку в складних обставинах та надання допомоги у критичних ситуаціях. За відсутності таких якостей соціальна робота ризикує не лише втратити свою результативність, а й перетворитися на джерело додаткового стресу чи несправедливості для людей, які перебувають у скрутному становищі [22].

Чесність є однією з основних моральних якостей, які повинні бути властиві кожному соціальному працівникові. Чесність означає здатність бути відвертим і правдивим як з клієнтами, так і з собою. Ця риса важлива не лише у взаємодії з іншими людьми, але й у саморефлексії, оскільки дозволяє соціальному працівникові критично оцінювати свою роботу, помічати помилки та виправляти їх. Чесність дозволяє будувати довірчі стосунки з клієнтами, що є основою ефективної соціальної роботи. Клієнт повинен відчувати, що йому не приховують важливої інформації, що він отримує лише правдиві та обґрунтовані рекомендації. Відвертість у спілкуванні з клієнтами дозволяє не лише уникати непорозумінь, але й сприяє створенню здорової атмосфери довіри.

Наступною важливою якістю є співчуття, яке є особливо необхідним у соціальній роботі. Співчуття означає не лише здатність співпереживати, а й розуміти, що відчуває інша людина, здатність бути емоційно чутливою до проблем клієнта. Вміння співчувати є одним з основних засобів, що

дозволяють соціальному працівникові підтримувати клієнта в скрутні моменти життя. Співчуття не означає втручання в особисте життя клієнта або спробу вирішити його проблеми за нього, а вміння вислухати, зрозуміти і надавати відповідну підтримку. Це може допомогти клієнту відчувати, що його проблеми важливі і що він не самотній у своїх переживаннях. Крім того, співчуття дозволяє соціальному працівникові зберігати емоційну дистанцію, що є необхідним для ефективного надання допомоги без втрати об'єктивності.

Терпимість є однією з ключових рис, характерною для соціального працівника. Вона допомагає приймати різноманіття, розуміти та поважати відмінності в поглядах, культурах, соціальних групах і життєвих історіях клієнтів. У цій сфері часто доводиться працювати з людьми, які мають абсолютно різний досвід, світогляд, а іноді й неоднакові моральні принципи. Завдяки терпимості соціальний працівник може знайти підхід до кожної людини, незалежно від її соціального статусу, расової чи національної приналежності, релігійних поглядів або інших чинників. Без цієї якості існує ризик виникнення упереджень або навіть дискримінації, що є неприпустимим у професії, яка базується на принципах рівності, справедливості та об'єктивності [23, с.178].

Людяність є ще однією важливою характеристикою, яку соціальний працівник повинен проявляти у своїй діяльності. Вона передбачає ставлення до клієнта як до особистості, гідної поваги, незалежно від її соціального статусу, віку, раси чи інших особливостей. Людяність — це здатність бачити в кожному клієнті не лише людину з проблемами, але й особу зі своїми переконаннями, досвідом, надіями та прагненнями. Працівник, наділений цією якістю, не оцінює клієнта через призму його минулого чи складної ситуації, а ставиться з розумінням і шаною.

Відповідальність є ще однією ключовою моральною якістю, яку соціальний працівник повинен проявляти у своїй діяльності. Відповідальність означає, що соціальний працівник несе відповідальність не

лише за свої дії, але й за наслідки цих дій. Це включає відповідальність за прийняті рішення, за надану допомогу клієнтам, а також за наслідки, які можуть виникнути в результаті цих рішень. Відповідальність також включає здатність визнати свої помилки і намагатися виправити їх. Соціальний працівник повинен бути готовий до того, щоб бути відповідальним за результати своєї роботи, нести відповідальність за вплив, який його дії мають на життя клієнта, і вживати заходів для мінімізації будь-яких негативних наслідків.

Окрім того, соціальний працівник повинен володіти здатністю до саморефлексії. Це означає, що він повинен вміти аналізувати свої дії, оцінювати їх ефективність і враховувати власні емоції, думки та відчуття в процесі виконання своїх професійних обов'язків. Саморефлексія допомагає соціальному працівникові зберігати об'єктивність, розвиватися професійно та емоційно. Вона дає можливість зрозуміти, які підходи є ефективними, а які потребують корекції, що важливо для постійного вдосконалення практики.

Емоційна стабільність є ще одним важливим аспектом професійної діяльності соціального працівника. Важливість цієї якості полягає в тому, що соціальний працівник має здатність залишатися емоційно врівноваженим навіть у складних і стресових ситуаціях. Робота з людьми, які переживають кризу або складні життєві обставини, може бути емоційно виснажливою, тому здатність соціального працівника зберігати спокій і не втрачати об'єктивності в процесі надання допомоги є надзвичайно важливою. Емоційна стабільність допомагає працівнику не лише ефективно вирішувати професійні завдання, але й зберігати своє психічне здоров'я в умовах постійного стресу.

Соціальний працівник також повинен проявляти терплячість. Терпіння допомагає йому не поспішати в судженнях і рішеннях, дати час клієнту на осмислення ситуації і прийняття власних рішень. У соціальній роботі часто стикаються з людьми, які переживають важкі етапи свого життя і потребують підтримки не тільки в практичному плані, але й в емоційному. Терпіння

дозволяє соціальному працівникові вислухати кожного клієнта, допомогти йому знайти власне рішення і не тиснути на нього, забезпечуючи повагу до його автономії.

Рішення, прийняті соціальним працівником, часто мають великий вплив на життя клієнтів. Саме тому здатність до прийняття обґрунтованих рішень є важливою рисою професіонала в соціальній сфері. Соціальний працівник повинен володіти навичками аналізу ситуацій, враховувати всі аспекти, що можуть вплинути на життя клієнта, і приймати рішення, які найкраще відповідають його потребам [24].

Соціальний працівник має розвивати і підтримувати у собі здатність до взаємодії з різними людьми, зберігаючи гнучкість у підходах і вміння знаходити спільну мову з людьми, навіть якщо вони мають дуже різні погляди на життя, потреби чи проблеми. Взаємодія з людьми різного соціального статусу, віку, культури та мови потребує великої адаптивності та розуміння, що допомагає соціальному працівникові не лише ефективно виконувати свою роботу, але й ставати джерелом підтримки для тих, хто цього потребує.

Отже, духовно-моральні якості соціальних працівників є основою їх роботи, оскільки вони не лише визначають, наскільки добре вони виконують свою роботу, але й формують спосіб взаємодії з клієнтами, щоб гарантувати дотримання високих етичних стандартів і ефективне вирішення складних життєвих ситуацій.

2.2. Взаємозв'язок особистісних цінностей соціального працівника з його професійною діяльністю

Взаємозв'язок особистісних цінностей соціального працівника з його професійною діяльністю є однією з основних тем, що визначає якість виконання професійних обов'язків у сфері соціальної роботи. Саме особистісні цінності впливають на стиль взаємодії з клієнтами, вибір методів роботи, рівень відповідальності та професійну етику спеціаліста. У сфері соціальної роботи професійна компетентність не може існувати окремо від моральних принципів та переконань людини, яка займається цією діяльністю. Саме через особистісні цінності соціальний працівник визначає власний підхід до вирішення проблем, приймає рішення в складних ситуаціях, формує довірливі відносини з клієнтами та будує стратегію допомоги тим, хто її потребує.

Система цінностей кожної людини формується під впливом соціального середовища, виховання, особистого життєвого досвіду та світоглядних переконань. У професії соціального працівника цінності мають визначальний характер, адже саме вони є основою його мотивації та готовності до самопожертви, що є невід'ємною частиною соціальної роботи. Головне, що відрізняє соціального працівника від представників інших професій, – це його прагнення допомагати людям, підтримувати їх у складних життєвих обставинах, бути поряд у моменти кризи та сприяти позитивним змінам у житті клієнтів. Такий підхід можливий лише за наявності глибоко вкорінених моральних принципів, які визначають поведінку спеціаліста та його ставлення до своєї професійної діяльності.

Одним із найважливіших аспектів взаємозв'язку особистісних цінностей соціального працівника з його професійною діяльністю є здатність до емпатії та розуміння емоційного стану інших людей. Соціальний працівник щодня стикається з людьми, які опинилися в кризових ситуаціях, зазнали втрат, переживають складні життєві випробування, знаходяться у

стані безпорадності або відчаю. У таких випадках механічне виконання професійних обов'язків без співчуття та розуміння лише віддаляє клієнта від спеціаліста, тоді як прояв емпатії створює атмосферу довіри та підтримки.

Довіра є ключовою складовою у взаємодії соціального працівника з клієнтами. Вона виникає, коли клієнт відчуває, що соціальний працівник дійсно зацікавлений у його добробуті, не засуджує його за життєві обставини, не намагається нав'язати власні переконання, а прагне зрозуміти ситуацію та знайти шляхи її вирішення. Саме довіра дає змогу соціальному працівнику отримати необхідну інформацію, яка допоможе знайти оптимальне рішення для конкретного клієнта, розробити ефективну стратегію підтримки та сприяти позитивним змінам у його житті.

Однією з важливих складових професійної діяльності соціального працівника є відповідальність за свої дії, рішення та їх наслідки. У процесі виконання своїх обов'язків соціальний працівник часто стикається з ситуаціями, які потребують негайного прийняття рішень, зокрема коли йдеться про допомогу людям у кризових ситуаціях. У таких випадках спеціаліст повинен діяти відповідально, розуміючи, що його рішення можуть мати довготривалі наслідки для клієнта.

Відповідальність соціального працівника виявляється також у дотриманні професійної етики та моральних стандартів. У соціальній роботі недопустимими є дії, що суперечать нормам моралі, призводять до дискримінації або завдають шкоди клієнтам. Саме тому особистісні цінності соціального працівника відіграють вирішальну роль у його професійній діяльності, оскільки вони визначають його поведінку у складних ситуаціях та його ставлення до клієнтів [25].

Одним із ключових факторів, що підкреслює зв'язок між особистісними цінностями соціального працівника та його професійною діяльністю, є застосування гуманістичного підходу в роботі. Гуманізм передбачає безумовне прийняття кожної людини незалежно від її соціального статусу, життєвих обставин, способу життя чи переконань. Соціальний

працівник не повинен засуджувати клієнта за його помилки, а має сприймати його як особистість, яка потребує підтримки та допомоги.

Професійна діяльність у цій сфері неможлива без глибоко усвідомленого почуття справедливості, яке проявляється в рівному ставленні до всіх клієнтів та уникненні будь-якої упередженості. У своїй роботі фахівець зобов'язаний виключати будь-які форми дискримінації за етнічним походженням, віросповіданням, соціальним статусом, статтю чи іншими характеристиками.

Важливе значення також має готовність до постійного саморозвитку та професійного вдосконалення. Соціальна робота є сферою, яка динамічно змінюється, і тому працівник має бути відкритим до нових знань, прагнути розширювати свій світогляд, відточувати професійні навички та освоювати інноваційні методи роботи. Внутрішня мотивація до розвитку стає запорукою здатності відповідати на виклики сучасності та надавати якісну допомогу тим, хто її потребує.

Здатність працювати в команді є ще однією складовою професійної діяльності соціального працівника. Його робота часто вимагає взаємодії з іншими спеціалістами, організаціями та державними установами. Уміння будувати ефективні комунікації, знаходити спільну мову з колегами, координувати свої дії з іншими фахівцями сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи та допомагає досягати кращих результатів у підтримці клієнтів.

Соціальний працівник також повинен мати високу стійкість до стресу, оскільки його діяльність пов'язана з постійними викликами, емоційним навантаженням, складними ситуаціями та необхідністю швидкого прийняття рішень. Здатність зберігати спокій у напружених ситуаціях, не піддаватися емоціям, контролювати свої реакції та приймати обдумані рішення є важливими якостями, що дозволяють соціальному працівникові виконувати свою роботу на високому рівні [26].

Соціальний працівник повинен володіти високим рівнем комунікативної культури, адже його діяльність безпосередньо пов'язана зі спілкуванням. Повага до гідності кожної людини є ключовим принципом, що визначає його ставлення до клієнтів. Здатність аналізувати ситуацію та приймати обґрунтовані рішення допомагає уникати суб'єктивності в роботі. Важливу роль відіграє адаптивність, оскільки кожен випадок потребує індивідуального підходу.

Етичні дилеми є невід'ємною частиною професії, тому соціальному працівнику необхідно знаходити баланс між професійним обов'язком та моральними принципами. Розвиток емоційного інтелекту дозволяє краще розуміти потреби клієнтів і відповідати на їхні запити. Готовність до волонтерської діяльності свідчить про справжню відданість професії. Важливо підтримувати внутрішній баланс, щоб уникнути емоційного вигорання.

Соціальний працівник повинен володіти навичками кризового менеджменту, оскільки часто стикається із ситуаціями, що вимагають негайних дій. Самоаналіз допомагає професійно розвиватися та виправляти власні помилки. Знання основ психології дозволяє глибше розуміти поведінку клієнтів та їхні потреби. Не менш важливо дотримуватися принципу конфіденційності при роботі з особистими даними.

Терпіння та вміння вислухати є необхідними у складних ситуаціях. Розуміння правових аспектів соціальної роботи дає змогу ефективно захищати права клієнтів. Стресостійкість є ключовою характеристикою, оскільки робота часто супроводжується емоційним навантаженням. Професійний розвиток включає участь у семінарах, конференціях і тренінгах.

Уміння працювати з різними віковими категоріями клієнтів робить діяльність ефективнішою. Чесність і відкритість формують довготривалі професійні відносини. Швидке прийняття рішень є критично важливим у випадках екстреної допомоги. Висока мотивація до роботи залежить від прагнення допомагати іншим [27].

Навички роботи з документацією необхідні для ведення обліку діяльності. Готовність до співпраці в міждисциплінарній команді сприяє ефективності соціальної підтримки. Знання особливостей роботи з людьми, які мають фізичні чи психічні розлади, допомагає краще їм допомагати. Навички медіації корисні у врегулюванні конфліктів між клієнтами та іншими сторонами.

Гнучкість мислення дозволяє знаходити нестандартні шляхи розв'язання проблем. Підтримка соціального працівника з боку колег і керівництва знижує рівень професійного вигорання. Позитивне ставлення до людей допомагає формувати довіру. Соціальна робота потребує міжкультурної компетентності, адже часто доводиться працювати з представниками різних культур.

Готовність до самопожертви є важливою рисою, але слід розмежовувати професійне та особисте життя. Високий рівень соціальної відповідальності визначає ефективність роботи. Вміння мотивувати клієнта до змін є одним із ключових завдань. Соціальний працівник повинен створювати сприятливе середовище навіть за несприятливих умов.

Професія вимагає моральної стійкості, що не змінюється під впливом зовнішніх обставин. Використання сучасних технологій покращує якість соціальних послуг. Соціальний працівник повинен бути готовим до самостійного прийняття рішень. Постійна рефлексія над своєю діяльністю допомагає уникати помилок.

Соціальна робота має значний вплив на суспільство, сприяючи його гармонійному розвитку. Повага до різних точок зору сприяє довірливим відносинам із клієнтами. Виконання обіцянок і дотримання слова є показником професіоналізму. Уміння інтегрувати клієнта в суспільство є необхідною умовою ефективної роботи. Дотримання принципів етики та професіоналізму визначає якість соціальної роботи.

Отже, особистісні цінності соціального працівника є основою його професійної діяльності.

2.3. Вплив духовно-моральних цінностей на ефективність соціальної роботи

Соціальна робота є важливою складовою частиною сучасного суспільства, адже вона сприяє покращенню життя людей, особливо тих, хто опинився в складних життєвих ситуаціях. Одним із найбільш значущих аспектів цієї діяльності є духовно-моральні цінності, на основі яких будуються взаємини між соціальним працівником і клієнтом. Вони становлять основу для розробки та реалізації програм і проектів, покликаних допомогти людям, що потрапили в складні життєві умови. Роль цих цінностей у соціальній роботі є надзвичайно важливою, оскільки без них неможливо ефективно допомагати людям, адже соціальна робота не тільки про професіоналізм, але й про моральність, гідність і етичні норми, які забезпечують довіру між соціальним працівником і клієнтом.

Соціальна робота є однією з ключових сфер діяльності, що безпосередньо впливає на підвищення якості життя людей. Вона охоплює широкий набір послуг, спрямованих на допомогу особам у складних життєвих умовах. Це може включати підтримку малозабезпечених сімей, допомогу людям з інвалідністю, психологічний супровід постраждалих від травматичних подій чи організацію допомоги жертвам насильства. Головною особливістю цієї діяльності є її багатовимірний підхід: поряд із матеріальною підтримкою соціальна робота пропонує емоційну підтримку та активну участь у вирішенні проблем клієнтів.

Основу соціальної роботи становлять моральні цінності, які визначають підходи до надання допомоги. Соціальний працівник має дотримуватися високих етичних стандартів, забезпечуючи повагу до гідності кожної людини. Бути кваліфікованим фахівцем недостатньо: працівник також має розуміти цінність співпереживання і бути готовим дійсно допомагати тим, хто цього потребує. Важливими якостями в цій галузі є

емпатія, здатність вислухати й підтримати, а також моральна стійкість, яка допомагає працювати в непростих обставинах [29, с.105].

Принципи справедливості та рівноправності складають фундамент соціальної роботи. Кожен має право на допомогу незалежно від свого соціального статусу, релігійних переконань чи інших особливостей. Соціальний працівник повинен діяти у рамках своїх повноважень, одночасно демонструючи гнучкість і адаптуючи свою підтримку до індивідуальних потреб клієнта. Тут важливими є не лише знання законів і норм, але й здатність зберігати повагу до прав і свобод кожної особи.

Одним із головних завдань соціальних працівників є сприяння реабілітації людей, які опинилися в скрутному становищі. Наприклад, жертви насильства потребують не лише матеріальної допомоги, але й психологічної підтримки для відновлення своєї впевненості й почуття безпеки. Таким чином, соціальний працівник часто виступає не тільки у ролі консультанта, але й як емоційна опора для тих, хто потребує підтримки у найтяжчі моменти життя.

Соціальна робота — це не просто професія, а справжнє покликання. Вона вимагає не лише досконалого розуміння своєї спеціалізації, а й високих моральних стандартів. Кожна людина, що звертається по допомогу, шукає не лише вирішення своїх проблем, але й підтвердження того, що її не залишили на самоті у важкі часи. Соціальна робота, заснована на етичних принципах і моралі, є основою соціальної справедливості й сприяє створенню здорового, гармонійного й солідарного суспільства.

Духовно-моральні цінності в соціальній роботі визначають поведінку і взаємовідносини, як професіоналів, так і клієнтів. Вони включають такі поняття, як людяність, справедливість, співчуття, взаємоповага та відповідальність за суспільство. Ці цінності формують основу для прийняття рішень у складних ситуаціях, коли необхідно поєднати професіоналізм із глибоким розумінням людської гідності та потреб. Соціальні працівники, які керуються такими принципами, здатні не лише допомогти людині вирішити

конкретну проблему, але й створити умови для її соціальної адаптації та розвитку [30].

Важливим аспектом духовно-моральних цінностей є їхня роль у забезпеченні етичного поведіння соціальних працівників. Кожен соціальний працівник має відповідати високим моральним стандартам, оскільки його діяльність передбачає вплив на долю людей, які опинилися в складних обставинах. Без моральних якостей неможливо створити справжню атмосферу довіри між клієнтом та працівником. Духовні цінності допомагають соціальному працівнику зрозуміти та відчувати потреби людини, з якою він працює, і забезпечити належну підтримку. Це важливо як на індивідуальному, так і на колективному рівні, оскільки соціальні працівники часто працюють в командах і повинні діяти узгоджено, підтримуючи спільні принципи і стандарти.

Соціальна робота часто пов'язана з допомогою тим, хто переживає серйозні труднощі. Тому дуже потрібно, щоб соціальні працівники мали не лише професійні знання та навички, але й моральні якості, які б дозволяли їм допомагати людям з гідністю. Наприклад, важливою є здатність до емпатії — здатність поставити себе на місце іншої людини та зрозуміти її переживання та потреби. Емпатія є основою того, щоб соціальний працівник міг по-справжньому допомогти, зрозуміти проблему і вибрати оптимальний шлях її вирішення.

Це видно на прикладі роботи з безпритульними людьми. Багато з них опинились у таких умовах не за власною волею і часто стикаються з глибокими емоційними та психологічними проблемами. Соціальний працівник, який керується духовно-моральними цінностями, не просто надасть їм матеріальну допомогу, а й буде підтримувати їх емоційно. Наприклад, він може провести бесіду, намагаючись зрозуміти внутрішній стан людини, допомогти їй знайти мотивацію для змін і самовдосконалення.

Крім того, соціальні працівники мають бути готові допомогти в тих ситуаціях, коли людина опинилась у складних умовах, пов'язаних з

наси́льством або зловживаннями. Роль соціального працівника в таких випадках особливо важлива. Наприклад, в роботі з жінками, що стали жертвами домашнього насильства, соціальний працівник повинен проявити не тільки професіоналізм, але й чутливість до болючої ситуації, в якій опинилась жертва насильства. Окрім того, що соціальний працівник надає правову та медичну допомогу, він також має бути джерелом емоційної підтримки і моральної опори. В таких ситуаціях важливо забезпечити безпеку клієнта, створити атмосферу довіри та підтримки, щоб жінка змогла відкрито говорити про свої переживання [31].

Важливою є роль духовно-моральних цінностей у забезпеченні справедливості та етичності в роботі соціальних працівників. Чесність, відкритість та відповідальність за прийняті рішення є одними з головних моральних принципів, якими повинні керуватися всі працівники цієї сфери. Наприклад, коли соціальний працівник працює з дітьми-сиротами, він має не тільки надавати допомогу в матеріальному плані, а й забезпечити моральну підтримку, адже такі діти часто переживають серйозні психологічні проблеми, що виникають через відсутність сім'ї та батьківської підтримки. У таких ситуаціях важливо бути чесним з дитиною, але водночас забезпечити її моральну підтримку та створити умови для її розвитку та соціалізації.

Конфіденційність є ще одним етичним принципом у соціальній роботі. Без цього принципу неможливо створити атмосферу довіри між соціальним працівником і клієнтом. Наприклад, коли людина звертається за допомогою, розповідаючи про свої найглибші переживання чи складні ситуації, вона має бути впевнена, що її приватні дані не будуть розголошені. Це особливо важливо в ситуаціях, де клієнт може бути уразливим і потребує допомоги, а також коли мова йде про людей, які переживають насильство або мають інші соціальні проблеми. Відкритість, чесність і взаємна повага між соціальним працівником і клієнтом є основою ефективної допомоги та соціальної роботи загалом.

Важливою частиною духовно-моральних цінностей є й здатність до саморозвитку і постійного вдосконалення. Соціальні працівники повинні не тільки постійно підвищувати свої професійні навички, але й працювати над удосконаленням своїх моральних принципів. Це важливо для того, щоб вони могли ефективно працювати в складних ситуаціях і бути готовими до нових викликів. Наприклад, соціальний працівник, який працює з людьми, що мають залежність від наркотиків, повинен не лише знати психологічні методи роботи з такими людьми, але й бути морально готовим до того, щоб зберігати витримку і підтримку, навіть коли результат його роботи може бути непередбачуваним.

Успішна соціальна робота неможлива без гармонійного поєднання професіоналізму та духовно-моральних цінностей. Вони є ключем до встановлення довіри між соціальним працівником і клієнтом, забезпечення емоційної підтримки та надання реальної допомоги в непростих життєвих обставинах. Зокрема, під час роботи з людьми, які пережили насильство або травматичні події, критично важливо дотримуватися принципів співчуття і емпатії. Це допомагає клієнту відчувати, що його почуття і досвід мають значення, а також надати впевненість у можливості отримати дієву підтримку.

Ще одним суттєвим аспектом є здатність соціального працівника діяти в умовах моральної двозначності. Наприклад, коли потрібно ухвалити етичне рішення, яке може мати тривалі наслідки для життя клієнта, соціальний працівник повинен не лише спиратися на професійні знання, але і враховувати духовно-моральні аспекти. У таких ситуаціях важливими стають не лише технічні вміння, а й здатність зберігати гуманний підхід у прийнятті рішень.

Соціальний працівник, який керується високими моральними стандартами, створює середовище, де клієнти можуть реалізувати себе та адаптуватися до суспільства. Він чутливо ставиться до індивідуальних потреб кожної людини, сприяє її емоційному відновленню та соціальній

інтеграції й допомагає знайти шляхи вирішення проблем навіть за складних обставин. Надзвичайно важливо, щоб соціальні працівники надавали не лише матеріальну допомогу, а й моральну підтримку, яка допомагає клієнтові зберегти свою гідність.

Духовно-моральні цінності відіграють головну роль також у процесі професійного розвитку й самовдосконалення. Соціальні працівники повинні не лише оволодівати новими методиками і підходами у своїй сфері, але й постійно працювати над зміцненням власної моральної стійкості та саморозвитком. Це дає змогу адекватно реагувати на нові виклики і ефективніше допомагати тим, хто цього потребує. Успішний соціальний працівник — це не лише кваліфікований фахівець, а й особистість, яка живе відповідно до високих моральних принципів і вміє вселяти своїм клієнтам віру в себе навіть у найскладніших обставинах.

Таким чином, духовно-моральні цінності є основою для ефективної соціальної роботи, яка сприяє не тільки професійному росту соціальних працівників, але й значно покращує умови життя клієнтів.

Висновки до другого розділу

Духовно-моральні якості, такі як чесність, співчуття, терплячість і відповідальність, становлять невід'ємну основу професії соціального працівника, адже саме вони визначають результативність його взаємодії з клієнтами. Особистісні цінності фахівця впливають на стиль його роботи, рівень відповідального підходу та етичність у розв'язанні соціальних проблем. Успішна допомога базується на емпатії та довірі між працівником і клієнтом. При цьому відповідальність за прийняті рішення і їхні наслідки є ключовим компонентом професійної етики.

Гуманістичний підхід забезпечує рівне ставлення до всіх клієнтів незалежно від їхнього соціального статусу. Постійне прагнення до

саморозвитку та професійного вдосконалення є важливим для підтримки високої якості соціальної роботи. Робота в команді та міждисциплінарна співпраця значно підвищують ефективність допомоги.

Головними якостями також є стресостійкість і здатність ухвалювати виважені рішення, що дозволяє соціальному працівникові ефективно діяти навіть у кризових ситуаціях. Дотримання принципів конфіденційності є неодмінною умовою для збереження довірчих відносин із клієнтом. Тісний взаємозв'язок між особистісними і професійними цінностями створює гармонійну платформу для ефективної соціальної підтримки.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СОЦІАЛЬНОМУ ПРАЦІВНИКУ

3.1. Світовий досвід формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників

Світовий досвід формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників є важливою складовою розвитку соціальної роботи, яка впливає на ефективність надання допомоги тим, хто її потребує. Духовно-моральні цінності є основою для побудови здорових взаємин між соціальним працівником і клієнтом, що дозволяє не лише надавати підтримку, але й створювати сприятливі умови для соціальної реабілітації та адаптації. У багатьох країнах світу активно розвиваються концепції, що ставлять моральні та етичні принципи на перше місце в роботі соціальних працівників. Такі цінності, як людяність, гідність, співчуття, відповідальність та чесність, є універсальними для соціальної роботи і набувають особливої важливості в різних культурних, соціальних та економічних аспектах [32].

Одним із основних напрямків формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників є інтеграція етичних стандартів у професійне навчання та підготовку спеціалістів. У багатьох країнах світу соціальна робота є регульованою професією, і для того, щоб стати соціальним працівником, необхідно пройти спеціальну освіту, що охоплює як професійні знання, так і етичні аспекти роботи. Наприклад, у США соціальна робота є однією з найбільш розвинених професій у сфері соціальних послуг, і тут велика увага приділяється саме моральним цінностям. Студенти соціальної роботи вивчають не лише теорії та методи допомоги, але й етичні принципи, які лежать в основі професії.

Основні етичні принципи, яких дотримуються соціальні працівники в США, включають повагу до гідності та права кожної людини,

конфіденційність, справедливість та рівність. Національна асоціація соціальних працівників (NASW) розробила детальний етичний кодекс, який є основою для професіоналів у галузі соціальної роботи. Цей кодекс визначає стандарти поведінки соціальних працівників, їхні обов'язки перед клієнтами, суспільством та професійною спільнотою. Він наголошує на тому, що соціальний працівник поважає автономію клієнта, приймає його право на самостійне прийняття рішень, підтримує рівність усіх осіб та виступає проти дискримінації за будь-якими ознаками. Одним із основних аспектів цього кодексу є також необхідність підтримання високих стандартів етики і постійного самовдосконалення, оскільки це забезпечує якісне виконання соціальної роботи [33].

У Великій Британії також існує детальна система етичних стандартів, яка регулює діяльність соціальних працівників. Британська асоціація соціальних працівників (BASW) розробила Кодекс практики, який визначає основні цінності та принципи, яких повинні дотримуватися соціальні працівники. Одна з головних ідей цього кодексу — це принцип гідності, що включає в себе повагу до кожної особи, незалежно від її соціального статусу чи життєвих обставин. Важливим аспектом британського підходу є акцент на захисті прав клієнтів і забезпеченні їхнього благополуччя. Соціальні працівники повинні дбати про фізичне, психологічне та емоційне здоров'я людей, з якими вони працюють, а також сприяти створенню умов для їхньої соціальної адаптації.

Не менш важливим є досвід формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників у країнах Європи, де соціальна робота набула великого розвитку протягом останніх кількох десятиліть. Країни, як Німеччина, Франція, Швеція, Норвегія та інші, активно працюють над інтеграцією етичних принципів у свою систему соціальних послуг. У цих країнах соціальна робота спрямована на забезпечення прав людини, справедливості та рівності для всіх членів суспільства, включаючи найбільш уразливі верстви населення. Наприклад, у Німеччині соціальні працівники

мають суворо дотримуватися законодавчих та етичних норм, що визначають порядок надання допомоги, при цьому велику увагу приділяють принципам солідарності та взаємопідтримки.

Виховання духовно-моральних цінностей у соціальних працівників передбачає постійну роботу не лише в рамках навчальних закладів, але й на практиці. Практика є важливою складовою навчання, оскільки вона дозволяє студентам і молодим спеціалістам застосовувати свої знання та навички в реальних умовах, а також розвивати етичні принципи через безпосередню взаємодію з клієнтами. Наприклад, у Норвегії соціальні працівники, як частину своєї підготовки, проходять практику на місцях, де вони працюють безпосередньо з людьми, що мають різні соціальні проблеми, такими як безпритульність, залежність від наркотиків, психічні розлади та інші. Це дозволяє розвивати не тільки професійні навички, але й моральну стійкість і здатність приймати етичні рішення в складних ситуаціях.

Духовно-моральні цінності мають особливу значущість у роботі з людьми, які потрапили в складні життєві обставини. Соціальний працівник має розуміти, що кожна особа, незалежно від її ситуації, має право на гідне ставлення і підтримку. У цьому контексті особливу роль відіграють принципи емпатії та активного слухання, що дозволяють соціальному працівнику краще зрозуміти потреби клієнта та надавати йому допомогу, що відповідає його індивідуальним потребам. Це особливо важливо в роботі з найбільш вразливими групами населення, такими як діти, люди з інвалідністю, люди похилого віку, жертви насильства, біженці та мігранти.

У багатьох країнах світу соціальні працівники активно використовують духовно-моральні принципи для вирішення соціальних проблем через створення різноманітних програм та проектів, спрямованих на підтримку соціально незахищених категорій громадян. Програми можуть бути спрямовані на допомогу бездомним, реабілітацію людей з наркотичною та алкогольною залежністю, підтримку жертв насильства, розвиток інклюзивної освіти та підтримку людей з інвалідністю. У кожній з цих програм соціальні

працівники повинні застосовувати етичні стандарти, поважати права клієнтів і забезпечувати рівні можливості для всіх учасників.

Духовно-моральні цінності також є важливими для розвитку професії соціального працівника в глобальному контексті. Згідно з міжнародними стандартами, соціальні працівники повинні дотримуватися прав людини та справедливості у своїй діяльності, забезпечуючи рівність і недискримінацію. Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) розробила етичний кодекс, який використовується як орієнтир для професіоналів у всьому світі. Цей кодекс сприяє формуванню єдиних стандартів у професії, що забезпечує етичність і професіоналізм на всіх рівнях соціальної роботи.

Особливо важливою є роль духовно-моральних цінностей у контексті різних культур. Кожна культура має свої традиції, моральні норми та цінності, які можуть впливати на соціальні практики і підходи до надання допомоги. Соціальні працівники повинні враховувати ці культурні особливості в своїй діяльності, щоб забезпечити найбільш ефективну допомогу, яка враховує унікальність кожної особи і її культурне середовище. Наприклад, у роботі з біженцями та мігрантами соціальні працівники повинні бути особливо чутливими до культурних відмінностей і забезпечувати їм доступ до допомоги, яка відповідає їхнім культурним та релігійним переконанням.

Отже, світовий досвід формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників демонструє, що етичні принципи є невід'ємною складовою професійної діяльності у сфері соціальної роботи. Вони забезпечують не лише якість надання соціальних послуг, а й формують довіру між працівником і клієнтом, сприяють створенню гармонійного суспільного середовища та підтримують загальнолюдські цінності. Інтеграція етичних стандартів у навчання, практика на місцях, дотримання міжнародних норм і врахування культурних особливостей — усе це сприяє розвитку високопрофесійної спільноти соціальних працівників, здатної ефективно відповідати на виклики сучасного світу. Такий підхід дозволяє не лише

покращити якість соціальної допомоги, а й зробити її більш людською, справедливою та орієнтованою на потреби кожної конкретної людини.

3.2. Освітні та практичні механізми розвитку моральності в соціальній роботі

Освітні та практичні механізми розвитку моральності в соціальній роботі займають визначне місце у професійній підготовці соціальних працівників, оскільки моральні принципи і етичні норми допомагають визначити, як соціальний працівник взаємодіє з клієнтами, які стикаються з важкими життєвими ситуаціями. Соціальна робота, як сфера, що має прямий вплив на життя людей, передбачає необхідність високого рівня етичної відповідальності від працівників цієї сфери. Кожен день соціальні працівники стикаються з ситуаціями, коли потрібно приймати рішення, що можуть мати довгострокові наслідки для клієнтів, їх родин та спільнот. Ці рішення можуть впливати на психологічний, соціальний та фінансовий стан осіб, з якими працюють соціальні працівники.

Таблиця 3.1

Механізми розвитку моральності в соціальній роботі

Назва	Характеристика
Освітні механізми	Включають навчальні програми, що сприяють формуванню етичних принципів і стандартів для соціальних працівників. Це основа для професійної поведінки та моральних норм.
Практична підготовка	Процес отримання практичного досвіду через роботу з клієнтами та участь у реальних ситуаціях. Це допомагає застосовувати моральні принципи в реальному житті.
Навчання моральним принципам	Програми, що вивчають основні етичні та моральні норми, такі як конфіденційність, справедливість і чесність, важливі для

	соціальних працівників у повсякденній роботі.
Наставництво та супервізія	Досвідчені працівники передають знання та моральні принципи новачкам через наставництво та супервізію, що сприяє професійному розвитку.
Постійне підвищення кваліфікації	Програми підвищення кваліфікації, які включають етичні та моральні аспекти, дозволяють соціальним працівникам адаптуватися до нових викликів і ситуацій.
Розвиток етичного мислення	Сприяє розвитку здатності приймати етичні рішення в складних ситуаціях, зокрема, при конфлікті інтересів або порушенні прав людини.

Джерело: створено автором .

Розвиток моральності через освітні та практичні механізми є необхідним для забезпечення високої якості соціальних послуг і формування етично стійкої поведінки серед соціальних працівників. Це особливо стосується того, що соціальні працівники мають безпосередній вплив на людей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Неправильне або неетичне поводження з такими людьми може не тільки завдати їм шкоди, а й підриває довіру до всієї системи соціальної допомоги. Це робить освіту та підготовку соціальних працівників критичними для збереження стандартів професійної етики [34].

Важливу роль у розвитку моральності соціальних працівників відіграє освіта. Вищі навчальні заклади, що готують майбутніх соціальних працівників, повинні забезпечити не лише навчання технічним аспектам професії, а й навчання моральним і етичним принципам, які є основою їх професійної діяльності. Це необхідно, оскільки соціальна робота не обмежується лише застосуванням практичних знань і технік у вирішенні конкретних соціальних проблем. Соціальний працівник мусить мати здатність адекватно реагувати на моральні виклики, що виникають у процесі роботи з людьми. Освітні програми для соціальних працівників повинні

включати курси з етики, де буде розглядатися важливість моральних переконань і принципів у повсякденній практиці соціальної роботи. Крім того, повинні бути запропоновані інструменти для розв'язання етичних дилем, що можуть виникати в реальних ситуаціях.

Моральність, як основа професійної етики, вимагає постійного самовдосконалення і розвитку. Вищі навчальні заклади, що готують соціальних працівників, мають створювати навчальні програми, орієнтовані на вивчення не тільки базових моральних принципів, а й на поглиблене осмислення етичних викликів, з якими соціальні працівники можуть зіткнутися на практиці. Вони повинні навчати студентів не тільки теоретичних аспектів, але й практичному застосуванню цих знань у складних, неоднозначних ситуаціях, які потребують врахування індивідуальних, соціальних та культурних контекстів.

Один з головних аспектів освіти соціальних працівників полягає в тому, щоб навчити студентів приймати етичні рішення, застосовуючи теоретичні знання у реальних ситуаціях. Студенти повинні отримати чітке розуміння моральних переконань та норм, що визначають їх професійну поведінку. Важливо, щоб вони не тільки знали етичні принципи, але й могли застосовувати їх у роботі з клієнтами. Часто соціальні працівники мають справу з ситуаціями, де потрібно вибирати між кількома варіантами дій, кожен з яких може мати різні наслідки для клієнта. Наприклад, це може бути вибір між необхідністю забезпечити конфіденційність клієнта або наданням інформації третім сторонам з огляду на можливу загрозу життю чи здоров'ю клієнта. Тому майбутні соціальні працівники повинні мати змогу аналізувати реальні випадки, розуміти етичні норми і принципи, і знаходити оптимальні рішення в цих складних ситуаціях.

Практична підготовка студентів також є необхідною частиною розвитку їх моральності. Теоретичні знання є основою, але вони повинні поєднуватися з реальним досвідом. Практика дозволяє студентам не тільки отримати навички роботи з клієнтами, але й зрозуміти, як застосовувати

моральні принципи в реальних життєвих ситуаціях. Соціальні працівники часто стикаються з етичними питаннями, на які неможливо знайти однозначної відповіді. Наприклад, соціальні працівники можуть мати справу з ситуацією, коли клієнт порушує закон або шкодить собі чи іншим, і це ставить соціального працівника перед етичним вибором щодо того, як діяти. Тут важливо, щоб студенти мали можливість працювати з реальними випадками і вчитися приймати рішення, враховуючи моральні та етичні аспекти.

Ще одним важливим елементом практичного навчання є наставництво. Досвідчені соціальні працівники можуть передавати молодшим колегам свої знання та досвід, а також моральні цінності, які важливі в цій професії. Це дозволяє молодим працівникам не тільки навчатися від старших колег, але й адаптуватися до професії, засвоюючи важливі моральні принципи, що допомагають правильно вирішувати складні ситуації. Наставництво є важливою складовою професійної культури соціальних працівників, оскільки це дозволяє зберігати високі моральні стандарти у сфері соціальної роботи. Крім того, наставництво може сприяти створенню підтримуючої мережі, що допомагає новим працівникам знаходити ефективні способи вирішення етичних питань і покращувати їх професійну підготовку.

Крім того, розвиток моральності в соціальній роботі потребує постійного навчання та підвищення кваліфікації. Професія соціального працівника постійно змінюється, з'являються нові методи роботи, нові моральні виклики, які зумовлені змінами в суспільстві та соціальних нормах. Зокрема, з розвитком нових технологій і змін у соціальних умовах, соціальні працівники все частіше мають справу з новими етичними питаннями, такими як захист персональних даних, цифрові права клієнтів або етика в умовах надання допомоги в онлайн-просторі. Тому важливо, щоб соціальні працівники мали можливість брати участь у програмах підвищення кваліфікації, семінарах та тренінгах, де вони можуть обмінюватися досвідом, обговорювати актуальні моральні питання та знаходити рішення для нових

етичних проблем, з якими вони стикаються в своїй роботі. Постійний професійний розвиток також є необхідним для того, щоб соціальні працівники не втрачали здатність застосовувати етичні принципи в умовах змін, що відбуваються в соціальному середовищі.

Соціальні працівники повинні не лише оволодівати теоретичними знаннями та практичними вміннями, а й розвивати здатність до рефлексії, яка допомагає осмислювати власні дії та приймати етичні рішення. Самоусвідомлення та прагнення до морального самовдосконалення є важливими аспектами їхнього професійного зростання, оскільки саме ці якості дозволяють критично оцінювати свої вчинки, виправляти помилки та вдосконалювати підходи до роботи.

Важливу роль у цьому процесі відіграє створення професійних спільнот, де соціальні працівники можуть обговорювати складні етичні дилеми, ділитися досвідом і знаходити підтримку. Такі платформи сприяють формуванню колективного досвіду найкращих практик у сфері моральних рішень і підвищенню загального рівня етичної культури.

Водночас потрібно враховувати культурні та соціальні особливості різних груп, з якими працюють соціальні працівники. Універсальні моральні принципи потребують адаптації до специфіки конкретного соціального контексту, адже різні спільноти можуть мати власні уявлення про поняття моралі, етики та соціальної справедливості. Це вимагає не лише знань, але й здатності гнучко застосовувати етичні норми в реальних умовах.

Окремий виклик становить інтеграція сучасних технологій у соціальну роботу, що потребує ретельного аналізу етичних аспектів. Зокрема, це стосується використання цифрових платформ, захисту персональних даних і надання підтримки клієнтам у віртуальному середовищі. Соціальні працівники мають бути готовими до новітніх викликів, які постають перед ними у процесі цифрової трансформації сфери соціальних послуг.

Отже, освіта та практична підготовка є надзвичайно важливими для розвитку моральності в соціальній роботі.

3.3. Шляхи формування та розвитку духовно-моральних цінностей соціального працівника

Задоволення потреби в соціальних послугах та створення ефективної системи підтримки людей, які потрапили у складні життєві ситуації, залежить від професіоналізму та моральної стійкості соціальних працівників. Однією з найважливіших складових професійної діяльності соціального працівника є етика. Саме професійна етика визначає не лише взаємодію працівника із клієнтами, але й загальний рівень довіри суспільства до цієї професії, а також ефективність соціальних послуг, що надаються. Тому вдосконалення професійної етики соціального працівника в Україні є одним із головних завдань, що стоять перед державними органами, навчальними закладами та самими соціальними працівниками.

Соціальна робота, як галузь, що охоплює різноманітні аспекти соціальної допомоги та підтримки, потребує чітких моральних орієнтирів. Кожен соціальний працівник має бути готовим до того, що йому доведеться здійснювати вибір в умовах етичних дилем, що виникають у ході його професійної діяльності. Тому важливим є розробка і вдосконалення стандартів професійної етики, які б не лише відображали моральні принципи, а й забезпечували впровадження цих принципів у повсякденну практику соціальної роботи.

Для вирішення цієї проблеми необхідно здійснити ряд важливих заходів. Перш за все, важливо впроваджувати в систему освіти соціальних працівників курси з етики, що допоможуть майбутнім фахівцям зрозуміти не лише теоретичні аспекти етики, але й навчити їх практичному застосуванню етичних норм у реальних ситуаціях. Освітні програми повинні включати різні методи навчання, які дозволяють майбутнім соціальним працівникам розвивати навички прийняття етичних рішень, розв'язувати складні етичні питання, а також ефективно взаємодіяти з людьми, дотримуючись при цьому етичних стандартів.

Успішним прикладом формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників в Україні є досвід Чорноморського національного університету імені Петра Могили. У межах підготовки студентів за спеціальністю «Соціальна робота» значна увага приділяється етичному та моральному вихованню майбутніх фахівців. Зокрема, студенти вивчають дисципліну «Деонтологія соціальної роботи», яка є фундаментальною у формуванні професійної етики. Цей курс охоплює ключові моральні принципи, норми професійної поведінки, питання етичної відповідальності, поваги до прав людини, емпатії, конфіденційності та недискримінації. Під час навчання студенти аналізують конкретні етичні ситуації, розвивають навички прийняття рішень у складних моральних обставинах, вчать взаємодіяти з клієнтами на засадах довіри, гідності та поваги. Такий підхід сприяє формуванню високого рівня професійної культури, відповідальності та готовності до практичної діяльності в умовах сучасних соціальних викликів.

Одним із напрямків вдосконалення є розвиток наставництва в професії соціального працівника. Досвідчені спеціалісти повинні не лише передавати свої знання з практичної діяльності, а й бути прикладом для нових працівників у питаннях професійної етики. Система наставництва може стати потужним інструментом для виховання морально стійких та етично грамотних соціальних працівників. Важливо, щоб наставники не лише розповідали про етичні норми, а й демонстрували їх на практиці, вирішуючи складні етичні питання в реальних ситуаціях.

Крім того, варто зазначити, що етика соціального працівника не є статичним набором правил, а потребує постійного розвитку та адаптації до нових реалій. У зв'язку з цим важливо створити системи для постійного підвищення кваліфікації соціальних працівників, зокрема через участь у тренінгах, семінарах, конференціях, де розглядатимуться актуальні етичні питання та нові виклики, що постають перед професією в умовах змінного суспільства. Це дозволить соціальним працівникам підтримувати високі

стандарти етики, не залежно від змін у соціальній, політичній та економічній ситуації.

Особливу увагу необхідно приділити розвитку етичної культури в середовищі соціальних працівників. Це включає не лише навчання основам професійної етики, але й розвиток внутрішньої мотивації працівників до виконання своїх обов'язків відповідно до етичних стандартів. Формування етичної культури потребує, зокрема, розвитку співпраці між різними соціальними інститутами — навчальними закладами, професійними асоціаціями, державними органами та самими соціальними працівниками. Лише через створення спільного етичного простору можна досягти успіху у вдосконаленні професійної етики в соціальній роботі.

Одним із ключових аспектів вдосконалення професійної етики є робота з етичними дилемами, з якими часто стикаються соціальні працівники в своїй діяльності. Такими ситуаціями можуть бути, наприклад, вибір між конфіденційністю інформації та необхідністю повідомлення про загрозу життю чи здоров'ю клієнта, або вирішення питань щодо надання допомоги особам, які порушують закон. Для того, щоб соціальні працівники могли правильно реагувати на подібні ситуації, необхідно створити механізми для їхнього навчання, а також розробити чіткі процедури для вирішення етичних питань. Цей процес має включати як теоретичне навчання, так і практичне закріплення знань на основі реальних випадків, що дозволяє соціальним працівникам не лише усвідомлювати моральні дилеми, але й ефективно з ними справлятися в умовах реальної роботи. Варто зазначити, що в умовах постійного розвитку соціальних проблем та нових технологій виникають і нові етичні виклики, такі як питання цифрової етики, захист персональних даних, етика онлайн-роботи з клієнтами тощо. Тому професійна етика соціального працівника повинна постійно оновлюватися і відповідати сучасним вимогам.

Важливим аспектом вдосконалення професійної етики є забезпечення соціальних працівників необхідними ресурсами для виконання їхніх

професійних обов'язків. Відсутність належних умов для роботи може призвести до того, що соціальний працівник не зможе дотримуватися етичних норм, навіть якщо цього бажає. Тому важливо створити такі умови праці, які б дозволяли соціальним працівникам ефективно виконувати свої обов'язки, зберігаючи при цьому етичні стандарти.

Окремо слід підкреслити важливість співпраці між соціальними працівниками та іншими учасниками соціального процесу, зокрема державними органами, громадськими організаціями та іншими фахівцями. Така співпраця допомагає не лише підвищити ефективність роботи соціальних працівників, але й забезпечити реалізацію етичних стандартів на всіх етапах надання соціальних послуг.

Рис. 3.1. Основні напрями вдосконалення професійної етики соціального працівника в Україні

Впровадження системи оцінки професійної етики є ключовим аспектом, який не лише сприятиме контролю за дотриманням етичних норм, але й забезпечить підвищення прозорості в роботі соціальних працівників. Такі системи можуть включати проведення незалежних аудитів та

опитування клієнтів, що допоможе оцінити якість соціальних послуг і рівень дотримання етичних принципів. Особливу роль у цьому процесі відіграють державні органи, які повинні створювати умови для професійного розвитку соціальних працівників, забезпечуючи їх необхідними інструментами, такими як доступ до навчання, супервізії та підтримки під час вирішення складних етичних питань. Співпраця між організаціями у сфері соціального захисту також є важливим компонентом удосконалення етичних стандартів, адже вона сприяє обміну досвідом і створенню уніфікованих підходів.

Не менш важливо формувати культуру самоконтролю серед соціальних працівників. Вони мають вміти самотійно аналізувати свої дії з точки зору етики, що сприяє підвищенню професіоналізму і відповідальності. Етика повинна сприйматися не як статичний набір правил, а як гнучка жива практика, яка адаптується до умов та викликів сучасної соціальної роботи. Орієнтація на особливості різних груп населення, таких як люди з інвалідністю, ветерани, пенсіонери чи малозабезпечені сім'ї, дозволяє запровадити більш індивідуальний підхід і суттєво підвищити якість надання послуг.

Окремої уваги заслуговує розвиток етичної рефлексії. Вона передбачає аналіз соціальними працівниками своїх рішень та дій з моральної точки зору. Це не лише сприяє підвищенню рівня етики в роботі, а й допомагає оптимізувати стратегії для досягнення ефективніших результатів. Відсутність належної етичної культури може призводити до моральної дезорієнтації фахівців. Саме тому впровадження практик етичної рефлексії може стати дієвим механізмом для вирішення таких проблем і забезпечення професійного зростання.

Водночас необхідно створювати умови для професійного розвитку соціальних працівників, орієнтовані на безперервну адаптацію до змінних соціальних і культурних реалій. Це сприятиме підтриманню високих етичних стандартів, незалежно від впливу соціальних, політичних або економічних викликів. Оскільки соціальна робота часто пов'язана з вирішенням складних

ситуацій, що вимагають нестандартного підходу, постійне навчання та вдосконалення етичних принципів залишаються критично важливими. Не менш актуальним є врахування новітніх технологій, зокрема тих, які стосуються цифрової соціальної роботи, а також питань етики у взаємодії в онлайн-середовищі. Використання цифрових інструментів нерідко породжує нові виклики у сфері конфіденційності та захисту персональних даних, тому серед ключових завдань є забезпечення знань і навичок для ефективної роботи у цифровому середовищі.

Впровадження системи оцінки професійної етики є ключовим напрямком, який не лише сприятиме контролю за дотриманням етичних норм, але й забезпечить підвищення прозорості в роботі соціальних працівників. Такі системи можуть включати проведення незалежних аудитів, опитування клієнтів та внутрішні оцінювання з боку колег, що допоможе оцінити якість соціальних послуг і рівень дотримання етичних принципів. Для покращення результативності цієї системи можна розробити спеціалізовані тренінги, що зосереджуються на практичних ситуаціях, де соціальні працівники мають прийняти етичні рішення. Під час таких тренінгів можна використовувати реальні кейси, в яких учасники повинні будуть обговорити можливі дії, розглянути плюси і мінуси кожного варіанту та запропонувати рішення, що відповідають етичним стандартам.

Особливу роль у цьому процесі відіграють державні органи, які повинні створювати умови для професійного розвитку соціальних працівників, забезпечуючи їх необхідними інструментами, такими як доступ до навчання, супервізії та підтримки під час вирішення складних етичних питань. Важливо, щоб державні установи активно залучали фахівців до розробки практичних інструментів для вирішення етичних дилем, наприклад, через створення онлайн-платформ для обміну досвідом та консультацій між професіоналами в складних ситуаціях.

Одним із таких інструментів можуть бути спеціалізовані моделюючі практичні задачі, що дозволяють соціальним працівникам безпосередньо

зіткнутися з етичними дилемами в безпечному навчальному середовищі, де вони можуть практикувати прийняття рішень, які потім обговорюються в групах із зазначенням найбільш етичних і ефективних рішень.

Не менш важливою є культура самоконтролю серед соціальних працівників. Для її розвитку можуть бути запроваджені регулярні рефлексійні сесії або психологічні тренінги, на яких фахівці зможуть аналізувати свої професійні дії та етичні вибори, отримувати зворотний зв'язок від колег і супервізорів. Такі сесії допомагають не тільки зберігати високий рівень самоконтролю, але й дозволяють працювати з емоційним вигоранням, яке є важливою складовою етичної діяльності в соціальній сфері.

Етика не повинна сприйматися лише як набір статичних правил, а як жива, адаптивна практика. Одним із шляхів її вдосконалення є розробка рекомендацій для індивідуального підходу до різних груп населення, таких як люди з інвалідністю, ветерани, пенсіонери чи малозабезпечені сім'ї. Наприклад, можуть бути створені методичні посібники для соціальних працівників, в яких будуть детально описані етичні аспекти роботи з різними групами, а також практичні вправи для вирішення потенційних етичних конфліктів.

Розвиток етичної рефлексії є важливим елементом професійного росту. Для того, щоб це стало системною частиною роботи соціальних працівників, слід організувати регулярні онлайн-курси або воркшопи, де фахівці можуть разом розбирати складні етичні ситуації та ділитися досвідом. Крім того, корисним інструментом буде платформа для етичних консультацій, де кожен працівник зможе отримати рекомендації з конкретних ситуацій і долати етичні дилеми в умовах реального часу.

Зокрема можна провести воркшоп "Етика в соціальній роботі: розв'язання етичних дилем в умовах реальних ситуацій"

Цей воркшоп має на меті поглиблене ознайомлення соціальних працівників із практичними аспектами етики у їхній професійній діяльності,

а також розвиток навичок прийняття етичних рішень у складних ситуаціях. Воркшоп складається з кількох етапів: теоретичний блок, групові обговорення та моделювання реальних етичних дилем, а також аналіз рішень і зворотній зв'язок від колег і супервізорів.

На першому етапі учасники ознайомлюються з основними етичними принципами та стандартами, які регулюють професійну діяльність соціальних працівників. Спеціалісти пояснюють, як ці норми застосовуються в реальних умовах роботи, зокрема в таких ситуаціях, як конфлікти інтересів, порушення конфіденційності чи прийняття рішень в умовах обмежених ресурсів. Окремо розглядаються основи етичної рефлексії, тобто здатність соціального працівника аналізувати свої дії та оцінювати їх з моральної точки зору.

Другий етап включає групові обговорення практичних кейсів, що містять етичні дилеми. Учасникам пропонуються різноманітні ситуації, наприклад, необхідність вибору між конфіденційністю клієнта та необхідністю інформувати відповідні органи, або як діяти в ситуаціях, де з однієї сторони є необхідність допомогти людині, а з іншої — виконати інструкцію, яка може суперечити інтересам клієнта. Кожна група повинна розібрати ситуацію, обговорити можливі варіанти дій і визначити, який варіант найбільш відповідає етичним нормам. Це дає можливість учасникам розвивати навички прийняття етичних рішень та покращувати свою здатність реагувати на складні ситуації.

На третьому етапі воркшопу учасники презентують свої рішення та варіанти дій. Важливим елементом є зворотній зв'язок від супервізорів і колег, які допомагають оцінити запропоновані варіанти з етичної точки зору. Це дозволяє не тільки виявити потенційні недоліки в прийнятих рішеннях, але й дає можливість кожному учаснику навчитися коригувати свої підходи до вирішення етичних проблем, отримуючи конкретні рекомендації для майбутньої практики.

Створення умов для безперервного навчання соціальних працівників у рамках адаптації до нових соціальних та технологічних викликів повинно включати підвищення кваліфікації з етики цифрової соціальної роботи. Враховуючи, що сучасні технології мають значний вплив на сферу соціальних послуг, важливо навчити працівників ефективно і етично використовувати цифрові інструменти, зокрема для збору і обробки даних про клієнтів, захисту персональних даних та забезпечення конфіденційності.

Отже, формування духовно-моральних цінностей соціального працівника має ґрунтуватись на розвитку навчальних програм, орієнтованих на практичне застосування етики, розвитку наставництва та постійного підвищення кваліфікації працівників.

Висновки до третього розділу

Формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників є ключовим елементом їхньої професійної діяльності, який спирається на переваги світового досвіду та дотримання професійних стандартів. У різних країнах існують власні підходи до морального виховання соціальних фахівців, що включають спеціалізовані освітні програми, систему наставництва та дотримання етичних кодексів. В Україні розвиток таких цінностей тісно пов'язаний із вдосконаленням навчальних методик і збагаченням практичного досвіду.

Особливу увагу слід приділити інтеграції етичних стандартів у програми професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Розвиток духовності й моральності є важливим не лише для поглиблення професійної відповідальності, а й для запобігання професійному вигоранню.

Використання міжнародного досвіду здатне підвищити ефективність соціальних послуг, а навчальні технології нового покоління допомагають краще засвоювати моральні принципи та норми. Акцент на всебічному

розвитку духовних цінностей створює підґрунтя для покращення якості надання допомоги й посилення соціальної відповідальності працівників. Таким чином, формування моральної свідомості стає невід'ємною частиною їхнього професійного зростання.

ВИСНОВКИ

Під час написання бакалаврської роботи на тему «Духовно-моральні цінності як основа професійної діяльності соціального працівника» було здійснено наступні висновки:

1. Духовно-моральні цінності відіграють важливу роль у сфері соціальної роботи, оскільки саме вони визначають головні орієнтири професійної діяльності. До них належать такі основоположні поняття, як чесність, співчуття, відповідальність, толерантність та справедливість. Вони сприяють встановленню гармонійних відносин між соціальним працівником і клієнтом, забезпечуючи основу для ефективної взаємодії. Ці цінності мають вирішальне значення для надання якісних соціальних послуг, побудови довіри серед клієнтів та дотримання етичних стандартів професії. Брак духовно-моральних принципів може стати причиною формального підходу до роботи, зниження ефективності соціального захисту та погіршення психологічного стану як клієнтів, так і самих працівників.

2. Вплив духовності та моралі на професійну діяльність соціального працівника проявляється через здатність будувати довірливі стосунки, проявляти емпатію та підтримувати людей у складних життєвих обставинах. Духовно розвинений спеціаліст сприймає свою професію не лише як роботу, а як місію допомоги ближнім, що мотивує його до якісного виконання професійних обов'язків. Моральні принципи допомагають соціальному працівникові ухвалювати справедливі рішення, залишатися неупередженим та підтримувати клієнтів, незалежно від їхнього соціального статусу чи життєвих помилок.

Етичні принципи соціальної роботи регулюють професійну діяльність і є основою для прийняття рішень у складних ситуаціях. Основними серед них є повага до гідності клієнта, збереження конфіденційності, соціальна справедливість, рівність та відповідальність. Важливим етичним аспектом є

підтримка автономії клієнта, що передбачає надання допомоги без нав'язування власних рішень.

Взаємозв'язок особистісних цінностей соціального працівника з ефективністю його професійної діяльності є очевидним, оскільки моральні переконання спеціаліста визначають його ставлення до роботи та клієнтів. Працівники, які мають розвинене почуття відповідальності, чесність та емпатію, демонструють вищу ефективність у вирішенні соціальних проблем.

3. Світовий досвід формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників показує, що багато країн активно впроваджують програми наставництва, спеціалізовані тренінги та освітні курси з етики. У США, Великій Британії та скандинавських країнах соціальні працівники проходять спеціальну підготовку, що включає розвиток моральної стійкості, комунікативних навичок та психологічної підтримки.

4. Шляхи вдосконалення професійної етики та розвитку моральності в соціальній роботі України мають включати запровадження системи наставництва, розширення навчальних програм із соціальної етики та організацію регулярних тренінгів. Формування духовно-моральних цінностей у соціальних працівників є не лише професійною необхідністю, а й передумовою для розвитку гуманного суспільства. Запровадження нових освітніх методик, підтримка професійної етики та підвищення рівня моральної відповідальності спеціалістів дозволять покращити якість соціальних послуг, сприятимуть розвитку довіри клієнтів до соціальних установ та зміцненню соціальної стабільності.

Результати бакалаврської роботи допоможуть удосконалити підходи до формування духовно-моральних цінностей у соціальній роботі, сприятимуть підвищенню професійної етики соціальних працівників та забезпечать ефективність соціальних послуг, що в підсумку позитивно вплине на розвиток гуманного та справедливого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вознюк О. В. Розробка духовно-моральних цінностей у змісті сучасної освіти. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2022. № 4. С. 262–265. URL: <https://doi.org/10.34142//2708-4809.siuty.2022.62> (дата звернення: 03.03.2025).
2. Гурнік Л. Формування духовно-моральних цінностей у дошкільників. *Інноватика у вихованні*. 2020. Т. 2, № 11. С. 102–108. URL: <https://doi.org/10.35619/iiu.v2i11.256> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Добридень А., Кравець Н. Військово-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти в умовах дії воєнного стану в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 9(27). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-164-172](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-164-172) (дата звернення: 03.03.2025).
4. Довженко Т. О., Небитова І. А. Духовно-моральне виховання молодших школярів у контексті нової української школи (нуш). *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2021. № 3. С. 56–59. URL: <https://doi.org/10.34142//2708-4809.siuty.2021.09> (дата звернення: 03.03.2025).
5. Духовно-моральне виховання учнівської молоді як умова сталого розвитку особистості / О. Антонюк та ін. *New pedagogical thought*. 2024. Т. 117, № 1. С. 51–55. URL: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2024-117-1-51-55> (дата звернення: 03.03.2025).
6. Товканець Г. В. Духовно-моральне виховання як умова успішної самореалізації особистості в соціумі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2019. Вип. 1 (44). С. 179–184.
7. Шулигіна Р. Психолого-педагогічні аспекти духовно-морального становлення зростаючої особистості в умовах динамічних суспільних трансформацій. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Т. 2, № 7 (2). С. 137–148.

URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7\(2\)/2.2024.27](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7(2)/2.2024.27) (дата звернення: 03.03.2025).

8. Nozdrin O., Sydanych I. Legal principles of spiritual and moral education in the comprehensive general secondary education system of Ukraine. *Bulletin of postgraduate education (series)*. 2024. Т. 27, № 56. С. 98–116. URL: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27\(56\)-98-116](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2024-27(56)-98-116) (дата звернення: 03.03.2025).

9. Сабат Н., Сабат Н. Духовно-моральні цінності у професійному становленні особистості майбутнього соціального працівника. *Освітні обрії*. 2019. Т. 48, № 1. С. 61–65. URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.48.1.61-65> (дата звернення: 03.03.2025).

10. Духовно-моральне виховання в сучасній освіті: виклики та перспективи /URL: <https://studentam.net.ua/content/view/4241/114/> (дата звернення: 03.03.2025).

11. Духовно-моральне виховання: теоретичні та практичні аспекти URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/192> (дата звернення: 03.03.2025).

12. Sholokh E. Formation of moral- spiritual values in professional preparation for future psychologists. *Bulletin of postgraduate education (series «educational sciences»)*. 2018. № 35. С. 217–230. URL: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2018-6\(35\)-217-230](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2018-6(35)-217-230) (дата звернення: 03.03.2025).

13. Георгієв В. Формування морально-вольових якостей майбутніх офіцерів у процесі повітрянодесантної підготовки. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 3, № 31. С. 92–97. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/31.214088> (дата звернення: 03.03.2025).

14. Гуров С. Педагогічні умови виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей. *Молодь і ринок*. 2019. № 10(177). URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.187266> (дата звернення: 03.03.2025).

15. Шулигіна Р. А. Виховання духовно-моральних цінностей особистості як суспільно-освітній пріоритет. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2022. № 4. С. 879–883. URL: <https://doi.org/10.34142//2708-4809.siuty.2022.220> (дата звернення: 03.03.2025).
16. Гуров С. Сутність духовно-моральних цінностей особистості у філософсько-педагогічному дискурсі. *Молодь і ринок*. 2018. № 6 (161). URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.136874> (дата звернення: 03.03.2025).
17. Гуров С. Моделювання процесу виховання духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами художньої літератури. *Молодь і ринок*. 2018. № 4 (159), квіт. С. 57–63.
18. Вознюк О. В. Розробка духовно-моральних цінностей у змісті сучасної освіти. *Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century*. 2022. № 4. С. 262–265. URL: <https://doi.org/10.34142//2708-4809.siuty.2022.62> (дата звернення: 03.03.2025).
19. Фазан Т. П. Сутність та специфіка підготовки жінки до духовно-морального виховання дітей (на основі праць святителя фаддея успенського). *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 50. С. 173–182. URL: <https://doi.org/10.34142/23128046.2021.50.16> (дата звернення: 03.03.2025).
20. Sapozhnykov S. V., Dovev M. Theoretical issues of formation of moral values of student youth in the realities of today. *Bulletin of alfred nobel university series "pedagogy and psychology"*. 2021. Vol. 2, no. 22. P. 121–127. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-14> (date of access: 03.03.2025).
21. Карпенко О. Методи соціальної роботи як складова успішної професійної діяльності соціального працівника. *Humanitas*. 2023. № 4. С. 18–24. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.3> (дата звернення: 03.03.2025).
22. Бузовська Л. М., Брежнєва С. Б. Актуалізація проблеми формування духовно-моральних якостей старших підлітків засобами

музичного мистецтва. DOI:10.30888/2663-5712.2022-11-06-104. (date of access: 03.03.2025).

23. Бузовська Л., Брежнєва С. (2022). Actualization of the problem of formation of spiritual and moral qualities of senior adolescents by means of music art. *SWorldJournal*, 6(11-06), 13–15. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-11-06-104> (дата звернення: 03.03.2025).

24. Yurkiv Y. Provision of social services to vulnerable categories of the population as a type of professional activity of a social worker. *Bulletin of luhansk taras shevchenko national university*. 2022. Т. 2, № 1 (349). С. 178–191. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-2-178-191](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1(349)-2-178-191) (дата звернення: 03.03.2025).

25. Алфімов В. М., Грицюта О. Ф. Форми та методи реалізації програми виховання моральних цінностей у підлітків в умовах літніх таборів відпочинку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. Т. 99, № 6. С. 6–19. URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-99-6-6-19> (дата звернення: 03.03.2025).

26. Моральна компетентність вчителя. Науково-освітній портал «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/stattya-moralna-kompetentnist-vchitelya-357376.html> (дата звернення: 03.03.2025).

27. Кононко О. Л. Культура особистісно-професійного самовираження майбутніх педагогів: сутність та умови розвитку. *Research notes*. 2024. № 3. С. 17–26. URL: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2024-pp-3-17-26> (дата звернення: 03.03.2025).

28. Іванюк Г. Психолого-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів в умовах освітніх змін. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 9(27). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-219-231](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-219-231) (дата звернення: 03.03.2025).

29. Makaruk O. Формування в молодших школярів підприємливості в контексті вимог нової української школи. *Освітні обрії*. 2022. Т. 54, № 1. С.

105–109. URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.54.1.105-109> (дата звернення: 03.03.2025).

30. Матушок Г. Трудове виховання студентів педагогічних закладів вищої освіти урсп у роки хрущовської «відлиги». Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 9(15). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-882-893](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-882-893) (дата звернення: 03.03.2025).

31. Петренко В. О. Огляд сучасних наукових теорії та підходів до формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти. Collection of research papers pedagogical sciences. 2023. № 101. С. 67–73. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-101-11> (дата звернення: 03.03.2025).

32. Гоцалюк С. Етичні кодекси у соціокультурній діяльності. National academy of managerial staff of culture and arts herald. 2019. № 4. URL: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2019.191328> (дата звернення: 03.03.2025).

33. Юрченко В. Формування етико-правової культури майбутніх психологів: теоретичний аспект. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2024. Т. 1, № 2 (109). URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-109-2-221-234> (дата звернення: 03.03.2025).

34. Цибулько Л., Шевцов П. Формування правової компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій: теоретичний аспект. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2024. № 2(106). С. 224–236. URL: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.2\(106\)2024.315134](https://doi.org/10.31865/2077-1827.2(106)2024.315134) (дата звернення: 03.03.2025).

35. Файчук О. Л. Роль тренінгових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників // Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Миколаїв, 2017. С. 73. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18644/Petko%20LV,%202017,%20Mykolaiv.pdf?sequence=1>

36. Файчук О.Л. Шляхи підвищення мотивації студентів спеціальності «соціальна робота» до працевлаштування за фахом/ О.Л. Файчук. – Наукові праці : наук. журн. / Чорном.нац.ун-т ім. Петра Могили ; ред.кол. : О.П. Мещанінов (голова) [та ін.]. – Миколаїв, 2017. – Т.291. – С. 86 – 91.

37. Сай Д. В. Формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 : захищена 30.03.2016 / Сай Дмитро Вікторович ; наук. керівник Бутенко В. Г. ; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2015. – 288

38. Сай Д. В. Формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 231 «Соціальна робота» / Д. В. Сай ; ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2023. – 150 с. Режим доступу: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2645>

39. Моргай Л. А. Професійно-етична діяльність соціального працівника. Педагогічні науки: зб. наук. Праць Херсонського держ. ун-ту. 2017. Вип.78. Т. 2. С. 200–203

40. Михайлишин Г. Й. Світоглядні пріоритети освітньої сфери в контексті потреб суспільної модернізації: монографія Івано-Франківськ : НАІР, 2012. 374 с

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні компоненти духовної культури особистості

